

Onnittelutaulun värit ja motiivit

Onnittelutaulu on määritelty Keski-Pohjanmaan ruotsalaisten, osin suomalaisten käyttämäksi koristeelliseksi piirretyksi tai vesivärein maalatuksi *hää- tai nimipäivätäuluksi*.¹ Näihin, edellä lueteltuihin, voidaan lisätä vielä *syntymäpäivätäulu*.

Onnittelutaulu on ollut häissä vain osa niiden koristelusta, ei edes mikään erityisen merkittävä tai oleellinen osa. Valkeat lakanat, suurpeilit, köynnökset, kranssit ja punaiset piiput dominoivat. – Mutta häiden jälkeen onnittelutaulu – taiteelliskirjallinen muisto – säilyi tuvan tai kamarin seinällä, josta se on voitu lainata häähuoneen koristeluun. Se on siten ollut useamman kerran käytössä.²

Onnittelutaulu ei kerro vain onnittelutaulun saajaa, antajaa ja mahdollisesti tekijää, vaan se ilmaisee myös ne esteettiset arvot ja symbolit, joita kansa on tässä muodossa halunnut säilyttää ja vaalia.

Onnittelutaulu voidaan katsoa erityisesti *biedermeier*-kauden tuotteeksi. Käsin tehdyn onnittelutaulun tekstistä käy ilmi taulun käyttötarkoitus. Hää- ja nimipäivätäuluissa on tavallisesti jossakin muodossa sana 'onnea' tai onnittelut (*Lyckans wänliga Önskan, Lyckönskan, Gratulation*). Syntymäpäivätäulussa toivotetaan onnea vapaamuotoisin sanakääntein. Taulun otsikko ei vielä paljasta taulutyyppejä. 1800-luvun lopun aineistossa on vaikea vetää rajaa onnittelutaulun ja muistoksi annetun taulun välillä. Rajan vetäminen yksinkertaisen nimipäiväonnittelurunon ja varsinaisen onnittelutaulun välille on niinkään vaikeaa; hää- ja nimipäivätäulu voivat olla osa suurempaa kokonaisuutta, johon kuuluu muitakin koriste- tai lahjaesineitä.³

Maamme museoiden laajin onnittelutaulukokoelma, 30 kpl, tämän artikkelin päämateriaali, on Pohjanmaan museossa Vaasassa. Turun maakuntamuseossa on 27, Kansallismuseossa (museovirasto, kansatiet. kok.) 18 ja Hämeenlinnan kaupungin historiallisessa museossa viisi. Tampereella Hämeen museossa on yksi taulu ja Porissa Satakunnan museossa kahdeksan ehkä onnittelutäuluksi luokiteltavaa taulua. Tämän lisäksi eräissä eteläsuomalaisissa paikallismuseoissa on muutama onnittelutäulu, kuten esim. Fiskarsin museossa kaksi nimipäivätäulu.⁴ Kokkolassa K. H. Renlundin museossa on näytteillä viiden onnittelutäulun ryhmä. Karleby hembyggsförening Kaarlelassa omistaa yhdeksän onnittelutäulu (ja kolme mahdollisesti hautajaistäuluksi tulkittavaa taulua). Himangan kotiseutumuseossa on kaksi häätäulu. Ähtävän kotiseutumuseossa on kuusi häätäulu ja Stundarsin kotiseutumuseossa Sulvan kirkolla on yksi häätäulu. Vaasalaisen Bragegårdenin häätävän seinällä on kolme onnittelutäulujäennöstä, mukaelmaa, jotka on lahjoitettu 1900-luvulla yksityishenkilöille merkkipäivän johdosta.⁵

Suomessa onnittelutauluja on säilynyt Ruotsiin verrattuna vähän ja näyttää siltä, ettei taulujen käyttökään ole ollut kovin runsasta ja laajalle levinnyttä. Taulut ovat pääasiassa 1800-luvulta. Onnittelutaulut levisivät aluksi rannikko-kaupunkeihin kuten Turkuun, Kristiinajaan ja Vaasaan ja myöhemmin niistä ympäristöön. Onnittelutaulun anto on siis meillä selvästi aluksi kaupunkilainen tapa.

Seuraavassa käsitellään primaariaineistona onnittelutauluja ja sellaiseksi luokiteltuja tauluja Pohjanmaan museon kokoelmasta Vaasasta (ks. luetteloa s. 106). Niitä on siellä yhteensä 30 kpl. Ne ovat vuosilta 1797–1939. Aineisto on ryhmitetty ikäjärjestykseen. Vanhimmat taulut ovat luettelossa ensimmäisenä, lopussa ovat vuosiluvuttomat yksilöt. Olen nimennyt taulut kirjaimilla.

Kun onnittelutauluja lähestytään kansatieteen näkökulmasta, keskitytään sosiaaliseen dimensioon eli taulun saajiin, antajiin ja tekijöihin. Ollaan kiinnostuneita taulujen levinneisyydestä ja käyttötilanteesta. Mutta jos tarkastellaan onnittelutauluja taiteentutkimuksen keinoin, päähuomio suuntautuu väriin ja ikonografiaan. Keskeiseksi tutkimuskohteeksi nousevat myös motiivit ja niiden symbolimerkitys sekä kuvalliset ja tyylilliset lähtökohdat. Taiteentutkijaa kiinnostavat kansantaiteen suhde tyyli- taiteeseen ja kansantaiteen eri ilmiöiden keskinäiset suhteet.

Poikkitieteelliseen tutkimukseen syntyy näin kaksi päälinjaa: abstrakti, joka käsittää värit ja symbolit, ja konkreettinen, joka sitoo onnittelutaulun kulttuuriympäristöön ja funktioon.

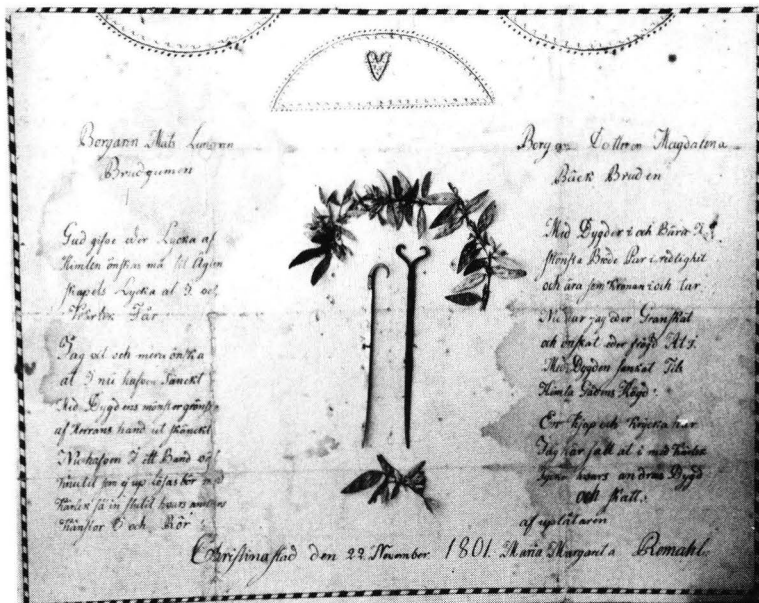
Onnittelutaulut ovat ainutkertaisia, käsityönä valmistettuja, kahta täysin samanlaista en ole tavannut. Saman tekijän eri työt eroavat toisistaan selvästi, vaikka motiivit olisivat samoja. Teknisesti ja visuaalisesti onnittelutauluja tarkastellessa kiintyy huomio neljään päätyyppiin. Ensimmäisenä ja vanhimpana muotona ovat *värittömät taulut*, jotka sisältävät vain käsialalla kirjoitetun tekstin. Toisen ryhmän tauluissa on *värilliset vesivärillä toteutetut koristemotiivit*, usein niin, että taulussa on useampia erillisiä motiiviryhmiä. Teksti on näissäkin mustaa ja käsialalla tehtyä. Kolmannen ryhmän muodostavat *siluettitekniikalla valmistetut onnittelutaulut*. Niissä on vähän tai ei lainkaan tekstiä. Neljännen ryhmän muodostavat *värikkäät, kiinteäksi sommitellut* pohjalaiset sekatekniikalla (paperinleikkausta ja vesiväriä) valmistetut taulut, joissa fraktuurateksti on keskellä taulua kahdella palstalla. – Onnittelutauluja saatetaan valmistaa myös takapintamaalauksena lasilevyille tai eglomisé-tekniikalla kuten 1800-luvun lopulla muotiin tulleet mustapohjaiset hopeakirjaimiset raamatunlausetaulut.⁶

Onnittelutaulujen tekijöiden sosiaalista dimensiota kuvailen käyttämällä analyttistä mallia. Taiteen tekoon vaikuttaa tekijän lahjakkuus ja hänen saamansa oppi. Teoksista voidaan tyylikritiikin avulla päätellä miten lähellä tai kaukana ne ovat tyyli- taiteesta. Samaan jaotteluun olisin päätenyt noudattaen kansatieteessäkin yleistä periaatetta: ryhmytykset ja jaot tehdään materiaalista käsin, sovitellen kulloisenkin tilanteen mukaan.

Olen luokitellut onnittelutaulun tekijät neljään ryhmään: koulutusta saaneet taiteilijat, harrastelijataiteilijat, käsityöläiset ja kansantaiteilijat. Koulutusta

saaneet taiteilijat ovat ammattilaisia. Oletan harrastelijataiteilijan perehtyneen jonkin verran tyyllitaiteen keinoihin. Käsityöläinen hallitsi jonkin taitavuutta vaativan erityistaidon, jonka turvin hän hankki jokapäiväisen leipänsä; onnitte-
lutaulun tekijöinä on esimerkiksi ollut arkkumaalareita.

Arkkumaalarilla on muutama selvästi tunnistettava ominaisuus. Hän käyttää onnitteletauluissa samoja motiiveja kuin arkuissakin, nimittäin runsaudensarvea, seppelettä, kukkia ja kruunuja sekä koristeellisia nimikirjaimia, ja hänen siveltimenkäyttönsä on luistavaa ja kouliintunutta. Hän käyttää vain muutamia hallittuja väriyhdistelmiä – mutta hänen käsialansa, jos sitä verrataan maalauskoristeluun, saattaa olla kehittymätöntä. Kansantaiteilijat taas luovat – varsinaista oppia saamatta – tilapäätaidetta. Käsitykseni mukaan nk. kansantaidetta luovat sekä he että käsityöläiset. Näin onnitteletaulut jakautuvat tekijöittensä puolesta neljään ryhmään; viidennen tauluryhmän muodostavat 'omatekoiset onnitteletaulut'.

Kuva 1. Taulu B. Häätaulun ovat saaneet 28-vuotias viljanmittaaja Matts Lundgren ja 24-vuotias merimiehentytär Magdalena Bäck Kristiinankaupungissa 22. 11. 1801. Taulu on ilmeisesti annettu ensimmäisenä kuulutuspäivänä, sillä häät vietettiin torstaina 10. 12. Taulun antaja on Maria Margareta Remahl. Musta-valkoisen taulun sommittelussa on kustavilaiselle tyyliille ominaista selkeyttä ja jäykkyyttä. Vähäinen tussikynäpiirustus muistuttaa hopeakaiverrusta. Erikoista on todellisten esineiden, morsiuskeppien ja myrtinokkien, kiinnittäminen onnitteletauluun. Taulu on luokiteltu omatekoiseksi. Taulu on tyypiltään vanhakantainen, käsin kirjoitettu onnentoivotus. Käsintehty paperi on joskus ollut taitettuna, niin että arkki on ollut vain 10 × 11 sm suuruinen. Pohjanmaan museon esine 7639.

Tauluntekijän toiminta-alue näyttää olleen varsin suppea, se on rajoittunut pääasiassa kotipitäjään ja naapuripitäjiin. Pisimmän aikaa onnittelutauluja ovat valmistaneet harrastelijataiteilijat (v. 1797 – 1939). Ensimmäinen tuntemani kansantaiteilijan tuote on vuodelta 1841, käsityöläisten tuotteet ovat peräisin 1840-luvun lopulta lähtien.

Selvitys onnittelutaulujen väreistä

Tehdessäni muistiinpanoja onnittelutaulujen väreistä olen käyttänyt apuna Jokerin värikarttaa,⁷ jossa on 360 värisävyä. Kullakin 45 kantasävyllä on 7 tietystä suhteesta valkealla taitettua muunnosta. Siis kartta on laadittu määrätyn systeemin mukaan, jossa valkealla värillä on keskeinen asema. Viimemainittu seikka on erityisen tärkeä tutkittaessa vesiväritöitä, joissa valkea pohjapaperi kuulua värin läpi. – Jokainen onnittelutauluissa käytetty värisävy on siis ilmaistu värikartan numerolla. Jokaisella värisävyllä on lisäksi täsmällinen nimityksensä, joka on saatu Värien kirjasta.⁸ Värikartta on siis apuväline muistiinpanoja tehdessä, sen avulla 'hallitaan' värisävyt ja pystytään tekemään laskelmia.

Onnittelutaulut voidaan jakaa värinkäyttönsä puolesta värittömiin ja värillisiin. Edellisissä on valkealle paperille kirjoitettu tumman ruskealla tai mustalla tussilla (musteella) onnentoivotus, joka on joko runo tai suorasanaisten teksti. Värillisissä tauluissa on tekstin lisäksi värikkäitä koristemotiiveja.

Kaikki Pohjanmaan museon onnittelutaulut on tehty valkealle paperipohjalta. Muunkinlaisia materiaaleja on saatettu käyttää, esimerkiksi lasilevyä. Taiteilija Robert Wilhelm Ekman on nuoruudessaan 1820-luvulla Somerolla Ävikin lasitehtaalla valmistanut – oman kertomansa mukaan – onnitteluplakaatteja tuohesta, koska paperi oli liian kallista.⁹ Nuorin Pohjanmaan museon onnittelutaulu, joka on valmistettu käsintehdylle paperille, on vuodelta 1850. Vanhin taulu, joka on valmistettu konepaperille, on vuodelta 1841. Siis onnittelutauluissa on vain kymmenen vuoden ylimenokausi siirryttäessä käsintehdystä paperista konepaperiin. Konepaperille tehty onnittelutaulu on keskimäärin (38 × 43 cm) noin kymmenen senttiä korkeampi ja leveämpi kuin käsintehdylle paperille valmistettu taulu.¹⁰

Väritön onnittelutaulu, musta-valkoinen tussikynäpiirros, on vanhin tunnettu onnittelutaulutyyppejä Suomessa. Taulu on kirjeen kaltainen tilapäärunko. Teksti hallitsee visuaalista kenttää ja koristeaines, jos sitä on, on kalligrafiakoukeroita tai yksinkertaisia viivakoristeita. Vanhimmat tällaiset säilyneet taulut ovat Turun historiallisen museon kaksi nimipäiväonnittelua vuodelta 1754.¹¹ Yhteinen piirre Pohjanmaan museon värittömille tauluille on niiden teksti. Se on runomittaista tai ainakin hahmoteltu niin, että teksti on säikeistön muotoinen. Teksti on usein kirjoitettu käsialalla, kun taas värillisten taulujen teksti on fraktuuraa.¹² Värittömät taulut vaikuttavat koruttomilta, sillä sadassa vuodessa

Suomessa ovat värittömästä onnittelutaulusta kuluneet pois 1600-luvulta periytyvät suurpiirteiset kalligrafiakoukerot.

Värittömät taulut B (G) J K ja (Z) ovat vuosilta 1801–1853. Ne ovat nimipäiväonnitteluja ja hääonnitteluja. Tauluissa teho perustuu yksinomaan vaalea-tumma -kontrastille. Musta käsitetään positiivisena ja valkea negatiivisena muotona. Useimmissa tauluissa on tumman suhde vaaleaan pintaan karkeasti arvioiden 1 : 3. Sulkuihin merkityistä tauluista ei ole voitu laskea kuvan puuttumisen tähden pinta-aloja.

Värilliset onnittelutaulut ovat vuosilta 1797 – 1939. Ne ovat vesiväreillä¹³ maalattuja. Puhdas akvarelliteknikka on – myös toiseen tekotapaan yhdistet-

Kuva 2. Taulu Cc. Vaasalaisen rouva Anna Margareta Malanderin o.s. Vidmark (1768–1852) nimipäivätaulu 20. 7. 1813. Taulun tekijä on Jgf. Cajanus. Tekijä on luokiteltu harrastelijataiteilijaksi. Tyyllitehteessä suositaan kunakin aikana jotakin tiettyä kehyskuviota. Onnittelutauluissa ei esiinny varsinaista kartussia, mutta rokokoon rocaille on muutamassa taulussa, samoin kustavilainen soikio. Taulu on tehty vähän kellastuneelle sileäpintaiselle käsintehdyille paperille. Värit ovat vaaleita akvarellivärejä: vaaleanpunainen, harmaanvihreä, kalpeankeltainen. Taulussa on myös tussikynällä tehtyä piirrosta. Taulussa on rokokoon tuntua. Museolla on 4 kpl vaasalaisen Malander-suvun onnittelutauluja 1800-luvun alkupuolelta. Taulujen kehyskoko on 25 × 22 sm. Pohjanmaan museon esine KH 2974 c.

tyinä – vähän käytetty tekniikka. Vesiväri-maalauksen toinen muoto, peiteväri-maalaukseen, on sen sijaan primaariaineiston onnittelutaulujen yleisin tekotapa, sitä on 73 %:ssa tauluista. Peitevärillä on tehty suurin osa kukista; väripinta on tasaista ilman sävyn vaihtelua. Peiteväriä on vanhimmassa taulussa (vuodelta 1797) ja myös nuorimmassa (vuodelta 1939).

Onnittelutauluja voidaan valmistaa värillisestä paperista siluettitekniikalla.¹⁴ Pohjalaisissa tauluissa on paperinleikkausta käytetty vain osassa taulua (maljakoihin, alusrakenteisiin ja alareunan koristeluun), muut taulun motiivit on tehty peittäväillä vesiväreillä. Värilliseen paperipintaan on saatettu tehdä viiltoja ja muita aukkoja.¹⁵ Paperista suurehkot, yhtenäiset väripinnat on valmistettu joutuisasti, varsinkin kun symmetriset aiheet ja koristekuviot on leikattu yht'aikaa taittamalla paperi kahtia. Pohjalaisten taulujen tyypilliset antiteettiset maljat on leikattu metallipaperista. Tauluissa on 1860-luvulla sileää pronssipaperia ja 1870-luvun alusta useamman väristä matta- ja kiiltäväpintaista koristepaperia ja vasta 1880-luvulla jalompaa metallipaperia, hopeaa. Käsitöni mukaan onnittelutaulun tekijä on voinut ostaa tarvitsemansa koristepaperin esimerkiksi Kokkolasta, sillä perunkirjoissa on mainintoja tämäntyyppisistä papereista.¹⁶

Tavallisin väri ja eri värisävyyden osuudet

Kantasävyjä on värikartassa 45 kpl. Vain 13 kantasävyä on käytetty puhtaana, yhteensä 26 kertaa. Useimmiten onnittelutaulujen värejä on taitettu hieman valkealla. Väri, jossa on 25 % kantaväriä vaikuttaa vielä selvästi värikkäältä. Vain 5 % kantaväriä sisältävä sävy tuottaa pastellisävyyden värin.¹⁷ Metallit, valkea ja musta eivät ole laskelmissani värejä. Värikartan 360 värisävystä on Pohjanmaan museon värillisissä tauluissa käytetty 99 värisävyä, yhteensä 150 käyttökertaa.

Pohjanmaan museon onnittelutaulujen suosituimmat värit ovat punainen ja vihreä.

Punaista on käytetty 26 sävyä yhteensä 45 kertaa. Suosituin väri, vaaleanpunainen 671.25 on esiintynyt 8 taulussa. Toinen suosittu 'pääväri' oli *vihreä*, sillä sen 24 sävyä on käytetty 35 kertaa. Suosituin vihreä sävy sisältää 50 % kantasävyä, väri on 650.50 ja käyttökertoja on 4. *Sinisen* 12 värisävyä on käytetty 19 kertaa. Suosituin on ollut 635.50, joka on lähellä taivaansinistä sävyä. Mainittua väriä on 4 taulussa. *Keltaisen* 5 sävyä on käytetty 13 kertaa. Suosituin on ollut helakan eli kadmiumin keltainen 665. *Oranssin* 5 värisävyä on käytetty 7 kertaa. *Violetista* eli lilasta on käytetty vain 3 sävyä, yhteensä 3 kertaa. *Harmaita* sävyjä on 5. Niitä on käytetty yhteensä 6 kertaa. *Ruskeassa* on sävyjä 19. Käyttökertoja on 21.

Samalla punaiselle värisävylle tulee käyttökertoja 1,73, vihreälle 1,46, siniselle 1,58, keltaiselle 2,60, oranssille 1,40 ja violetille 1, harmaalle 1,20 sekä ruskealle 1,11. Tästä voi tehdä sen johtopäätöksen, että keltaisella värillä on ollut vähiten vaihtoehtoja tarjolla. Yleensä samaa sävyä on käytetty keskimäärin 1,50 kertaa.

Värien tehosteena on käytetty mustaa ja valkeata sekä kerran kultaa. Tehosteena on saattanut olla myös jokin toinen väri.

Värien lukumäärä taulua kohden

Koska 30 taulusta 5 on väritöntä ja kahden taulun (Q ja V) värejä (metalli, valkea ja musta) ei ole laskelmissa mukana, niin 23 värilliselle taululle tulee keskimäärin 6,52 värisävyä. Yhteenvetona voisi sanoa, että värilliset taulut ovat selvästi värikylläisiä ja monivärisiä.

Värikkäin taulu

Eniten värisävyjä on nuorimmassa onnittelutaulussa (U) vuodelta 1939, peräti 24 kpl. Toiseksi eniten on värejä taulussa (T) vuodelta 1936, 20 väriä. Molemmat taulut ovat närpiöläisen harrastelijataiteilijan työtä. Pohjanmaan museon vanhimmassa taulussa on myös runsaasti värisävyjä yli keskiarvon, nimittäin tässä taulussa (A) vuodelta 1797 on värejä peräti 13 kpl. Taulu on harrastelijaksi luokiteltavan Basilierin maalaama.

Edelliset taulut olivat 1700-luvun ja 1900-luvun tuotteita. Kuinka paljon värejä käytettiin 1800-luvulla? Oletan, nojaten tyylikritiikkiin, että taulut, joista puuttuu vuosiluku, on valmistettu 1800-luvulla. 1800-luvun taulujen värisävyjen keskiarvoksi tulee 4,65 värisävyä.

Jos tarkastellaan Suomen tunnettuja onnittelutauluja yleensä, on suuntaus ollut värittömästä taulusta värilliseen. Värisävyjen määrä näyttää olevan verrannollinen myös motiivien runsauteen.

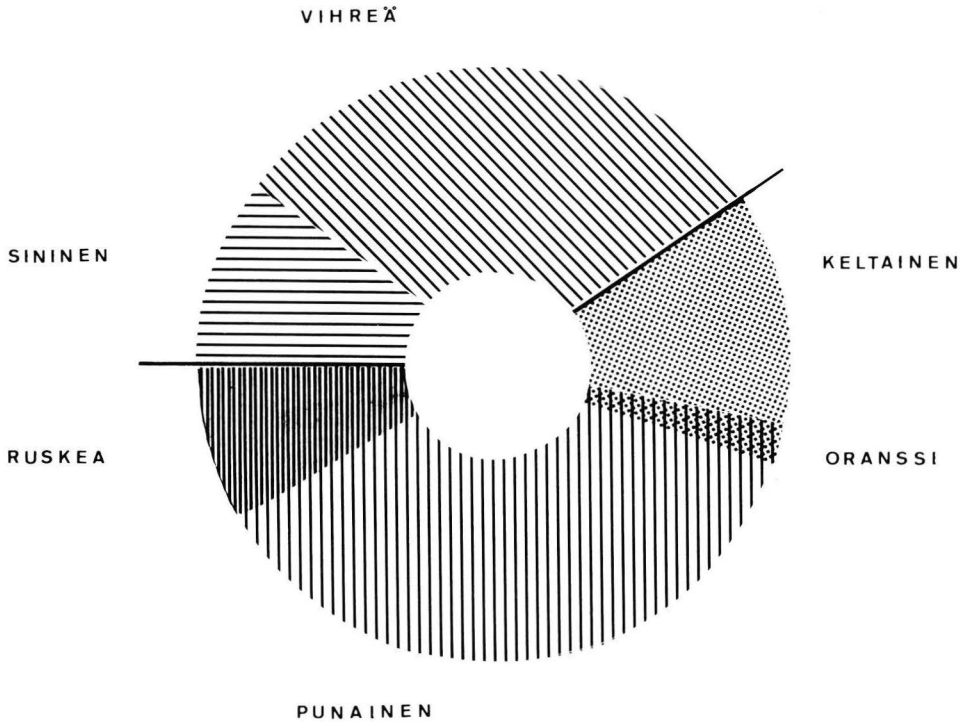
Voisi olettaa, että värikkyyden lisääntymiseen on vaikuttanut taulujen käyttötavan leviäminen ja yleinen vaurastuminen sekä värien helpompi saanti. Mutta värianalyysi osoittaa, että värillisten taulujen kohdalla on otettava ensisijaisesti huomioon niiden tekijä. Eniten värejä taulua kohden käyttää harrastelijataiteilija, 10,88 väriä. Ns. kansantaide käyttää keskimäärin 4,08 väriä taulua kohden, siis käsityöläiset ja kansantaiteilijat tulevat toimeen huomattavasti pienemmällä värivalikoimalla. Kaikkein pienin värivalikoima on käsityöläisellä (arkkumaalarilla), joka käyttää vain 3 väriä taulua kohden. Hän pääsee rutiinilla ja muutamalla värillä hyvään lopputulokseen. Sama ilmiö on havaittu myös kansanomaisessa ryijynvalmistuksessa.¹⁸

Kansantaiteen pelkistetty värikiekkö

Puhtaasti kansantaidetta edustaa määritelmäni mukaan kaksitoista käsityöläisten ja kansantaiteilijoiden tekemää taulua (E_a E_b F H I L M N O P X Å). Taulut olivat vuosilta 1841 – 1872. Kahdesta taulusta puuttuu vuosiluku. Seuraavassa tarkastelen niiden väriasteikkoa.

Väriopissa pidetään keltaista, punaista ja sinistä pääväreinä ja niiden komplementtivärejä (täydennysvärejä) ovat violetti, vihreä ja oranssi. Jos halutaan havainnollistaa värejä ne voidaan esittää ympyrän muodossa. Tällöin ympyrä on jaettu esim. kuuteen yhtäsuureen segmenttiin. Väri ja komplementtiväri sijoituvat vastakkaisille puolille ympyrän kehää. Väriopissa puhutaan myös spektristä eli kirjosta, puhtaimmillaan se loistaa luonnossa sateenkaarena.

Seuraavassa esitän edellä lueteltujen taulujen värisävyt muunnettuna pääväreiksi ja komplementtiväreiksi yksinkertaisena väriympyränä. Perinteisestä värikiekosta poiketen otan mukaan ruskean, sillä kansantaide käyttää tätä väriä. Tehosteena käytetyt musta ja valkea eivät ole laskuissa mukana eikä liioin harmaa väri. Teen myös toisen poikkeaman tavallisesta tasajakoisesta väriympyrästä, sillä käytän mittayksikköä, joka on värin käyttökerta.

Kuva 3. Kansantaiteen värikiekkko, aineistona onnittelutaulut.

Nyt huomataan ensinnäkin, että keltaisen värin komplementtiväri violetti puuttuu kansantaiteen värikiekkosta. Ja toiseksi että lämpimien värien suhde kylmiin väreihin on 29 : 20 eli lämpimiä sävyjä on 1,45 kertaa kylmien määrä. Kuvio osoittanee kansantaiteen mieltymystä eri väreihin vaikka se ei anna oikeita kuvia määrästä eli värien pinta-aloista, joiden laskemista pidän jokseenkin mahdottomana suorittaa nykyisillä apuneuvoilla.

Vertailun vuoksi olen laskenut samalla lailla pääväreiksi ja komplementtiväreiksi muutettuna harrastelijataiteilijoiden käyttämät värit. Tauluja on kahdeksan (A C_a C_b C_c C_d S T U). Ne ovat vuosilta 1797 – 1939. Kahdesta 1800-luvun alun taulusta puuttuu vuosiluku. Tulos, joka osoittaa lämpimien värien suhteen kylmiin väreihin on 50 : 33 eli lämpimiä sävyjä on 1,52 kertaa kylmien määrä.

Pyöristettynä molempien laskelmien lopputulos on sama 1,5. Tulos on mielestäni merkittävä, sillä kansantaide käytti keskimäärin 4 väriä taulua kohden ja harrastelija lähes 11 väriä.

Tulos ei paljoa poikkea ns. kultaisesta jaosta.¹⁹

Värin hankinta

Kokkolalaisten perukirjojen²⁰ (v. 1845–1900) avulla olen selvittänyt palveliko paikallinen kauppias onnittelutaulun tekijän tarpeita vai joutuiko tämä mahdollisesti tuottamaan tarvittavat värit ulkomailta. Perukirjoista voi havaita, että jokin kauppias oli kilpailijoitaan näkyvämmiin keskittynyt väreihin, näin esimerkiksi Matts William Snickendahl ja Henrik Wallin.²¹

Tarkasteltaessa perukirjojen avulla 1800-luvulla tarjolla olleita väri-, värjäys- ja maaliaineita on ensimmäisenä hankaluutena kieli. Osa termeistä on paikallisia sanontoja. Perukirjan on myös usein laatinut maallikko, joka ei ole perehtynyt sanastoon. Tästä syystä onkin esimerkiksi maalarin kuoltua ammattivälineistö jäänyt erittelemättä eli on tehty summittainen arvio. Oikeinkirjoitus vaihtelee ja käsiala saattaa olla vaikeasti tulkittavaa. – Yleensäkin samalla värillä on useampia nimiä.²² Toisena suurena hankaluutena on ollut tuntemattomien aineiden runsaus.

Koska perukirjoista ei löytynyt yhtään maalarin perukirjaa, jossa olisi eriteltyä ammatissa tarvittavat maali- ja muut aineet, olen ensin kolmen hyvän perukirjan avulla selvittänyt värjäreiden käyttämät värit ja puresaineet.²³

Kolmen värjäreiden perukirjoista poimitut väriaineet ja kemikaalit:

catechu = kateku	(jumoava/= supistava/aine)
cochenille = kochenill	(punainen väriaine)
holtzer ehkä hozblätt	(epäaito sininen väri)
indigo	(sininen väri)
krapp	(punainen väriaine)
lackdy ehkä lactucasyra	(happo)
orselj	(sininen väriaine)
sandel	(punaruskea väriaine)
sumack	(mustaa tai harmaata väriä)
skedvatten = salpetersyra	(happo)
veide	(sininen väri)
viktriol = vitriol	(suola)
vinsten = viinikivi	(suola)

Värjäreiden väreistä indigo (sininen väri) ja krappi (punainen väri) soveltuvat sekä tekstiilien värjäykseen että akvarellitekniikkaan, tosin jälkimmäinen heikokosti.²⁴

Jos kauppiaiden perukirjoista näin poimii värjäreiden käyttämät aineet, jäljelle jää vielä melkoinen joukko värejä ja niihin läheisesti liittyviä kemikaaleja, jotka ovat ilmeisesti huonekalumaalauksen värejä, laivamaaleja ja ulkoseinämaaleja. Osa näistä väreistä on arvattavasti soveltunut myös vesiväritekniikkaan.

Onnittelutaulujen värejä ei voi verrata perukirjoissa esiintyviin väreihin ellei ensin nimeä onnittelutaulujen värisävyjä kirjallisten tietojen avulla. Suorittamani värien arviointi on silmämääräinen, sillä kemiallista analyysiä taulujen

väreistä ei ole tehty. Pääasiassa keskityn selostamaan vain värikartan kantasävyjä. Kunkin värin kohdalla tarkastelen lopuksi, onko väri kauppiaiden luette-loissa Kokkolan kaupungin perukirjoissa v. 1845–1900. Väriteollisuuden trendi on luonnollisesti ollut korvata aidot ja usein kalliit luonnonvärit halvemmilla keinotekoisilla väreillä. Siksi väreillä on keksimis- tai syntymävuotensa.

Punainen

French Vermilion, suomeksi lähinnä ranskalainen sinooperi, on värikartassa kantasävy 671. Sinooperi on sinooperimalmista jauhattua maaliväriä, vuorisinooperia. Vuodesta 1789 lähtien on sinooperipunaa valmistettu myös suoraan elohopeasta ja rikistä. Molempien väriaineiden kemiallinen kokoomus on sama, ero on vain valmisteiden puhtaudessa, sillä luonnontuote ei koskaan ole yhtä puhdasta kuin kemiallinen tuote. Sinooperilla on hyvien ominaisuuksiensa ohella yksi huono: se saattaa mustua valossa.²⁵

Sävy 671 esiintyy ensi kerran taulussa A vuodelta 1797. Puhtaana väriä esiintyy myös närpiöläisessä häätaulussa F vuodelta 1849 sekä kokkolalaisessa häätaulussa N vuodelta 1866. Närpiöläisessä syntymäpäivätaulussa sitä on käytetty tehosteena vielä vuonna 1939.

Tämän oranssiin vivahtavan värin johdannaiset ovat onnittelutaulujen suosituimmat punaiset värit, niitä on yhteensä (kantasävy mukaanluettuna) 20 kpl. Eniten on käytetty sävyä, jossa oli vain 25 % kantasävyä, 8 kertaa. – Eri sävyjä on käytetty tasaisesti koko taulujen esiintymisajan, siis lähes joka vuosikymmenellä 1700-luvun lopulta 1930-luvulle.

Kauppiaan perukirjassa *zinober* on ensi kerran 1866.²⁶

Burnt Siena, poltettu sienanmaa eli kuubanruskea, on luokiteltu punaisiin väreihin, joskus punaterraksi.²⁷ Sen numero on värikartassa 673. Sävyä on käytetty vain kerran puhtaana: närpiöläisessä syntymäpäivätaulussa vuodelta 1936, taulu T.

Terra de Siena oli vuonna 1882 kokkolalaisen kauppiaan perukirjassa.²⁸

Violetinruskea väri 675 muistuttaa karmiininpunaista, jonka jo antiikki tunsi mutta jonka valonkestokyky on huono.²⁹ Värisävy esiintyy ensi kerran kokkolalaisessa häätaulussa vuodelta 1866, taulu N. Puheenaolevassa taulussa on toinenkin punertava sävy, nimittäin krapinpunainen 676, joka muistuttaa kadmiumin punaista. Se keksittiin vasta 1892 tai toisten tietojen mukaan noin 1910,³⁰ joten taulussa ei voi olla aitoa kadmiumin punaista.

*Scarlet Madderin*³¹, värin numero 677, olen luokitellut punaisiin väreihin. Sitä voisi myös kutsua viininpunaiseksi tai bordeaux'n-punaiseksi, jopa ruskeanvioletiksi.³² Väri esiintyy vain kerran onnittelutaulussa T vuodelta 1936. Kaksiprocenttinen muunnos väristä on nuorimmassa onnittelutaulussa vuodelta 1939, taulu U. Molemmat taulut ovat närpiöläisiä.

Kolmea viimeksi mainittua punaista väriä (karmiini, kadmium ja viininpunainen) ei esiinny perukirjoissa. Sen sijaan niissä on joukko punaisia värejä, joille en ole löytänyt vastinetta onnittelutauluista. Näiden värien ensiesiintyminen perukirjoissa on seuraava:

Kugellack 1864³³

Berliner rädte, florentinlack ja fernback 1866³⁴

Rödte lack 1866³⁵

Anillin rädte 1882.³⁶

Oranssi

Syvästä kadmiumoranssista olen käyttänyt nimitystä oranssi. Värikartassa sillä on numero 666. Värin tarkka nimi olisi tumma oranssi. Tummassa krominkeltaisessa on

sama sävy.³⁷ Väri esiintyy puhtaana vain kerran, kaarlelalaisessa häätaulussa vuodelta 1870, taulu O.

Oranssia ei esiinny perukirjoissa.

Keltainen

Napolinkeltainen eli nankininkeltainen on värikartassa sävy 660. Ensimmäinen maininta »napolin keltainen» on vuodelta 1702. Keksimisvuotena pidetään joko vuotta 1738 tai 1758.³⁸ Sävy esiintyy kaarlelalaisessa häätaulussa O vuodelta 1870 ja närpiöläisessä syntymäpäivätaulussa U vuodelta 1939.

Napolinkeltaista ei ole perukirjoissa.

Helakankeltainen, kadmiumkeltainen ja krominkeltainen (esikonvärinen) voivat olla sävyltään samankaltaisia, vaikka niiden kemiallinen koostumus on erilainen.³⁹ Sävy on värikartan numero 665. Sitä on käytetty onnittelutauluissa viisi kertaa, ensi kerran taulussa A vuodelta 1797. Muut käyttövuodet ovat 1849, 1860, 1896 ja 1939.

Perukirjoissa on *chromgult* ja *krongult*,⁴⁰ jotka tarkoittanevat samaa krominkeltaista, sillä krongult-nimistä väriä ei löydy käyttämistäni hakuteoksista. Krominkeltainen on myrkyllinen väri. Siitä huolimatta sitä käytetään paljon ammattimaalauksessa, koska se on halpaa.⁴¹

Perukirjoissa on runsaasti okria, jotka soveltuvat kaikkiin maalaustapoihin. Ensi kerran *okraa* on jo vuonna 1866.⁴² Perukirjoissa on okrien lisäksi kaksi muuta keltaista väriä, joita ei ole onnittelutauluissa: *orleana* ja *gulhots*.⁴³

Ruskea

Caput mortuum värikartan sävy 680 on epäpuhdasta rautaoksidia, violettiin vivahtava syvän punainen väriaine. Se tunnettiin jo antiikin aikana ja soveltuu kaikkiin maalausmenetelmiin. Koska Kornerupin ja Wanscherin värikartassa sävy on luokiteltu tumman ruskeaksi, olen sijoittanut sen ruskeisiin väriihin.⁴⁴ *Caput mortuumia* on käytetty vanhimmassa taulussa A vuodelta 1797 sekä tehosteena taulussa, joka on kaarlelainen häätaulu vuodelta 1870.

Caput mortuum -väriä ei ole perukirjoissa.

Ru Ocher on Birrenin⁴⁵ käyttämä nimi tumman ruskealle sävyille 682. Väri on vihreän parina 1800-luvulla tehdyssä häätaulussa Å.

Väriä ei esiinny perukirjoissa.

Casselbrunt (kasselinruskea, kölninruskea eli van Dyckin ruskea) oli perukirjassa vuonna 1884. Se on oikullinen väri, jolla on tapana muuttua harmaaksi.⁴⁶ Onnittelutauluista en ole sitä tunnistanut.

Vihreä

Myrtinvihreä, tumman vihreä värikartan sävy 639, on keksitty vuonna 1835.⁴⁷ Värin sävyä on verrattu ikivihreään myrttiin. Sillä voisi symboliarvonsa vuoksi olla enemmänkin käyttöä kuin yhdessä onnittelutaulussa, nimittäin närpiöläisessä häätaulussa F vuodelta 1849. Värin johdannaisia on tauluissa yhteensä viisi, kantasävyin määrät ovat 75 % – 2 %.

Krominvihreää, värikartan sävyä 650, on käytetty tehosteena kaarlelalaisessa häätaulussa O vuodelta 1870. Tästä syvänvihreästä väristä käytetään myös nimitystä smaragdinvihreä tai Guignet'n vihreä. Väriä valmistettiin ensi kerran vuonna 1838.⁴⁸

Koboltin vihreä eli Rinmanin vihreä, sinkkivihreä, on kylmänvihreä väriaine. Sitä valmisti ensi kerran ruotsalainen kemisti Sven Rinman 1780, mutta käyttöön se tuli vasta

1835.⁴⁹ Syvävihreätä sävyä 659 on käytetty vanhimmissa taulussa A vuodelta 1797 sekä närpiöläisessä onnittelutaulussa vuodelta 1849.

Edellä mainittuja vihreitä värejä ei esiinny perukirjoissa. Sen sijaan niissä on muutamia muita sävyjä: *krongrönt* ja *Spanskt grönt*.⁵⁰

Suoraan luonnosta saatuna tuotteena umbra eli polttamaton umbra on vihertävän ruskeaa, kun taas poltettu on punertavaa. Umbraa käytettiin jo esihistoriallisella ajalla. Värikartassa sävy muistuttaa tummanvihreää sävyä 657. Olen merkinnyt sen vihreihin sävyihin, vaikka Järvelä luokittaa umbran ruskeaksi,⁵¹ sillä luokitellessani värejä olen kiinnittänyt päähuomion värin sävyyn. Sitä on käytetty tehosteena teerijärveläisessä häätäulussa X, jonka valmistusvuodesta ei ole tietoa.

Järvelän mukaan samaan sarjaan (IV Ruskeat värit. Umbrat.) kuuluu myös Kyproksen umbra,⁵² värikartan kantasävy 655. Siitä on taulussa Å harmaanvihreä 75 % kantasävyä sisältävä muunnos. Taulu on tehty 1800-luvulla.

Umbra on suosittu artikkeli perukirjoissa. Ensimmäisen kerran se mainitaan vuonna 1866.⁵³

Sininen

Sinistä merkitsevä sana on useimpiin kieliin tullut viimeisenä perusväreistä (punainen, keltainen, vihreä ja sininen). Jos kieli on kehittymätön, käytetään sinisestä nimitystä tumma.⁵⁴ Tunnetut siniset värit eivät ole käyttämäni värikartan kantasävyjä vaan niiden eri asteisia muunnoksia.

Värikartan syvänsininen sävy 634.75 muistuttaa eniten ultramariinia. Tätä antiikin väriä, lapis lazulia, alettiin valmistaa synteettisesti vuodesta 1829.⁵⁵ Sävyä on vain närpiöläisessä taulussa vuodelta 1936, taulu T.

Värikartan sininen sävy 635.50 on puolestaan lähinnä taivaansinistä sävyä. Todennäköisesti väri on keksitty vuonna 1805.⁵⁶ Sävyä esiintyy onnittelutauluissa ensi kerran kaarlelalaisessa häätäulussa Eb vuodelta 1841, ja sitä on myös kruununpyyläisessä syntymäpäivätäulussa M vuodelta 1862. Kaiken kaikkiaan sävyä on neljässä taulussa. Se on suosituin sininen sävy.

Taivaansinistä väriä ei esiinny perukirjoissa.

Seruliininsinistä sävyä 635.75 on kaarlelalaisessa häätäulussa O vuodelta 1870. Väri on keksitty vuonna 1859.⁵⁷

Onnittelutauluissa esiintyviä sinisiä värisävyjä ei ole kokkolalaisten kauppiaiden luetteiloissa. Sen sijaan vuonna 1866 myytiin *blåpulveria* ja *blåfärgiä*. Vanha ja kallis väriaine indigo on ollut kauppiaan perukirjassa vuonna 1850.⁵⁸ Pariisinsinistä ja berliininsinistä pidetään samana väriaineena, kuitenkin kokkolalaisessa perukirjassa on *Pariser blått* ja *Berliner blått* mainittu erikseen.⁵⁹ Indigon ohella berliininsininen on perukirjojen varhaisin väri. Tämä ei ole yllätys, sillä berliininsinistä pidetään ensimmäisenä synteettisesti valmistettuna värinä. Se keksittiin vuonna 1704.⁶⁰

Violetti eli lila

Violetti on kansantaiteen syrjimä väri. Värikartan punertavanvioletti 631.50 ja syreenin väristä 631.25 sävyä esiintyy vasta vuonna 1936 harrastelijataiteilijan tekemässä taulussa T. Väri on keksitty 1800-luvun jälkipuoliskolla.⁶¹

Violettiä ei ole perukirjoissa. Sitä ei ollut liioin kansantaiteen pelkistetyssä värikiekkosaa.

Onnittelutauluissa on käytetty hyvin vanhoja värejä. Näitä ovat esimerkiksi karmininpunainen, Napolinkeltainen ja caput mortuum. 1800-luvulla Euroo-

passa keksityt uudet värit ovat aikaisintaan vuosikymmenen tai parin päästä ilmestyneet onnittelutauluihin. Miksi nämä nimeltä tunnetut värit eivät esiinny samanaikaisissa Kokkolan kauppiaitten perukirjoissa? Ilmeisesti seuraavista syistä:

1. Valmiit vesivärit pieninä artikkeleina ovat jääneet huomiotta kauppiaan tavaraluettelossa, varsinkin kun perukirja tehtiin vain sellaisesta omaisuudesta ja esineistöstä, jolla oli taloudellista merkitystä ja arvoa.⁶²

2. Tauluntekijä on tuottanut tarvitsemansa värin ulkomailta ja valmistanut itse värinsä, mikä sinänsä on yksinkertainen toimenpide.⁶³ Vesivärin sideai-

Kuva 4. Taulu Ea. Kaarlelalainen häätaulu vuodelta 1841. Saajina ovat 25-vuotias talonpoika Hans Linnblad ja 23-vuotias talontytär Maria Sophia Räihä. Pari on vihitty perjantaina 16. 7. 1841. Antajana ja onnittelijana on Maiialisa J:D: Hille. Taulun alareunaan on kirjoitettu käsialalla »af Anders Holmqvisth», siis taulun tekijä, joka on luokiteltu kansantaiteilijaksi. Hän oli Lohtajalla syntynyt kokkolalainen merimies, joka muutti Kaustisille 1845 ja toimi siellä taiteilijana. Taulu on museon varhaisin konepaperille tehty taulu. Konepaperi on paikoin kellastunut. Taulussa on käytetty peiteväriä ja tussipiirrosta. Taulun ainoa värillinen motiivi on keskustassa oleva puna-sini vuorolehtinen kukka, jonka koristenuhat ovat vaalean siniset. Onnittelutauluissa ei ole varausmerkkejä tai taikamerkkejä kuten esimerkiksi kaulauslaudoissa. Tekstin välissä on tussilla piirretty lennokas kuvio. Motiivi on Siionin virsien viimeisellä sivulla oleva vinjetti. Pohjanmaan museon esine 50–81a.

neena käytetään aineita⁶⁴, joita oli saatavilla ja joita esiintyy myös kauppiaiden perukirjoissa.

3. Onnittelutauluissa on päästy samaan värisävyyn eri väriaineilla; tätä en kuitenkaan pidä todennäköisenä.

Perukirjamateriaali antaa sangen negatiivisen kuvan kauppiaan mahdollisuuksista hankkia onnittelutaulun tekijälle värejä.

Koska onnittelutaulun tekijä voi ostaa värinsä kotimaiselta kauppiaalta? Tähän kysymykseen voivat vasta 1880-luvun perukirjat antaa jonkinlaista valaistusta. Kauppiaiden perukirjat on yleensä pyritty laatimaan huolellisesti. Silti ei voi olla täysin varma siitä, onko kaikki esineet ja asiat viety kirjaan. Perukirjassa on tuskin käytetty todellisia arvoja muista kuin saamisista ja veloista, muu on arvioitu yleensä puoleen käyvästä hinnasta.⁶⁵ Tarkasteltaessa kauppiaan perukirjaa ei siis ole tarkkaa tietoa siitä, onko arvioitu hinta myyntihinta vai sisäänostohinta vai vain puolet tavaran todellisesta arvosta.

Värit on 1800-luvulla arvioitu perukirjoissa painon mukaan ja suurissa erissä. Painoyksikkönä on käytetty paunaa, mutta muunkinlaisia merkintöjä käytetään vuosisadan lopulta lähtien. Esimerkiksi kauppias Ernst Anders Forsénin perukirjassa vuodelta 1882 on 9 tölkkiä (*burkar*) alkalisinistä ja 4 tölkkiä panssarisinistä.⁶⁶ Kaksi vuotta myöhemmin laaditussa perukirjassa on 1023 pakettia värejä á 16 penniä.⁶⁷ Samassa perukirjassa on vielä 51 pakettia värejä, joiden kuvaus viittaisi paperiin käärittyyn vesiväriinappiin. Paketit ovat perukirjassa samalla sivulla kuin kirjoitustarpeet.

Jos ajatellaan, että perukirjatieto myöhästyy noin kymmenen vuotta käytännöstä, olisi kysymyksessä juuri teollisesti valmistettu, maahan tuontitavarana tullut vesiväriinappi. Onnittelutauluihin yleistyy samaan aikaan, 1870-luvulla, sommittelultaan antiteettiset moniväriset kukkakimput.

Lopuksi on todettava, että 1800-luvun alkupuolella ja pitkälti vielä puolivälin jälkeenkin kauppias ei ilmeisesti myynyt taiteilijavärejä, vaan ne hankittiin muilla neuvoin.⁶⁸ Samanaikaisesti kuitenkin kauppias palveli suurkuluttajaa, värjäriä. Noin puolet perukirjojen värimateriaalista on nimityksensä perusteella niitä, joita värjäri käytti työssään.

Käsitykseni mukaan 1800-luvun lopulla voi jo Kokkolassa ostaa tarvittavat värit. Epäuskottavalta tuntuu siksi tieto, jonka mukaan onnittelutaulun tekijä Matts Naukleer olisi vielä viime vuosisadan lopulla Teerijärvellä valmistanut itse värinsä: vihreää rukiinoraasta (*rågbrodd*), punaista tiilikivestä (*tegelsten*) sekä mustaa väriomenasta (*galläpplen*) ja noesta (*kopparrök*).⁶⁹

Motiivi ja motiivin symboliikka

Symbolilla (tunnuskuvalla, eduskuvalla, vertauskuvalla) ei vain havainnollisteta taiteessa jotakin käsitteellistä seikkaa vaan sillä on myös syvempi merkitsevä sisältönsä. Kuvataiteessa on symboleilla, jotka taide itse on luonut tai jotka on

otettu elävästä elämästä, huomattava sija. Näin on ilmeisesti laita kansantaiteesakin. Vaikka motiivin syvempi merkitys olisi unohtunut tai sitä ei ole tunnistettu, sen perussävy on säilyttänyt sisältömerkityksen. Pohjanmaan museon onnittelutauluissa ei ole ainuttakaan sellaista tyylitaiteen symbolia, joka ei sopisi kyseisen onnittelutaulun aiheeseen.⁷⁰

Runsaudensarvi on perusmuodossaan kukkien ja hedelmien täyttämä sarvi, jota on vuosisatoja ennen Kristuksen syntymää pidetty hyvinvoinnin symbolina. Se on myös ylitsevuotavan runsauden vertauskuva. *Runsaudensarvi* on uusklassismin suosima motiivi. Meillä vanhoissa kalentereissa, kalenterisauvoissa, sarvi merkitsi joulun aikaa. Arkkujemme koristelussa se on ollut suosittu motiivi.⁷¹

Kahdessa Pohjanmaan museon häätaulussa, taulussa I Närpiöstä vuodelta 1850 ja taulussa L Kalajoelta (?) vuodelta 1860, on taulun alaosassa kookkaina päämotiiveina parilliset runsaudensarvet, joista nousee antiteettiset kukkakimput. Kirjallisiin lähteisiin nojaten Talve mainitsee, että runsaudensarvi on varsin tavallinen sekä Pohjanmaalla että Uudellamaalla (n. 1840–1890). Turun maakuntamuseon onnittelutauluissa vain yhdessä on runsaudensarvet. Käsitykseni mukaan helsinkiläisessä Marian päivän onnittelussa vuodelta 1833 on vanhimmat onnittelutauluissa esiintyvät runsaudensarvet. Museo on teettänyt tästä viehättävästä nimipäivätäulusta postikortin. Purmolaisessa häätaulussa 1800-luvun lopulla ovat runsaudensarvet joutuneet toisarvoiseen asemaan pikarin muotoisen maljan jalustana.⁷²

Runsaudensarvi onnittelutaulun motiivina on selvästi saanut vaikutteita arkkujen koristelusta.

Sepeleellä on sekä esineenä että symbolimotiivina pitkä perinne. Keskiajalla verrattiin rukouksia usein kukkiin. Rukousnauhan latinalainen nimi, rosarium, tarkoittaa oikeastaan ruususeppeltä. Kukkakehä, jonka sisällä on nimikirjaimet ja vuosiluku, on barokille ominainen motiivi. Meillä on sepele suosittu mm. arkkujen sisäkansikoristelussa, ehkä sen käytetyin motiivi. Puheena oleva sepele, ristikkäiset lehvänoksat ja köynnös eli feston ovat kustavilaiselle ajalle tyypillisiä motiiveja.⁷³

Vanhimmassa säilyneessä suomalaisessa nimipäivätäulussa, 20. heinäkuuta 1754, on sepeleen muotoa tavoittelevaa kalligrafiaa. Sepele on muissakin turkulaisissa onnittelutauluissa varsin yleinen ja käytössä koko 1800-luvun ajan. Pohjanmaan museon onnittelutaulujen somisteena on useammantyyppisiä sepeleitä. Taulut ovat nimipäivätäulu D vuodelta 1827 sekä närpiöläiset häätaulut F vuodelta 1849 ja H vuodelta 1850. Tukholmassa painetun nimipäivätäulun R sepelekukat ovat ruusuja, päivänkakkaroita, aurankukkia (*Agrostemma githágo*), humalanvierasta eli elämänlankaa (*Cuscúta europaéa*) ja mielikuvituskukkia; kaikki leveänä paksuna sepeleenä.⁷⁴ Koristenauhan päät ovat lovetut.

Kuva 5. Taulu F. Häätavla Närpiön pitäjästä. Saajina ovat 21-vuotias talonpoika Matts Matts Son Lilmir ja talontytär 23-vuotias Clara Hans Dotter Stornir ensimmäisenä kuulutuspäivänään 18. 2. 1849. Antaja on »trogen wän». Häät pidettiin perjantaina 30. 3. 1849. Ruotsinkielinen fraktuurateksti on mustaa tussia, saajat ja päivämäärä on tehty poikkeuksellisesti punaisella tussilla. Apuviivat on vedetty painamalla. Taulu on arkkumaalarin taitavaa työtä. Taulun päävärit ovat sinooperinpunainen ja eri asteiset vihreät. Taulussa vallitsee komplementtivärien värisointu. Kansantaiteella on taipumus nähdä motiivi litteänä, pelkistettynä ja oleellisimmasta kulmasta. Tässä kansantaide lähestyy heraldiikkaa. Pohjanmaan museon esine 72–175.

Hääkoristelussa seppele kuvaa kestäväää onnea. Ylhäältä avoimet kukkaseppeleet muistuttavat laakerinlehväseppelettä, joka antiikin ajoista on ollut voiton ja kunnian symboli.⁷⁵ 1800-luvun alun ilmavista ja hajanaisistakin kukkasidoksista seppeleen muoto vakiintuu kiinteämmäksi ja jäykemmäksi. Tässä on ratkaisevana seikkana tekijän tyyli sekä käytetty valmistustekniikkakin.

Elämänpuu – maljasta nouseva kukkaryhmä – on kansanomaisen huonekalumaalauksen päämotiiveja. Se esiintyy samansävyisenä laajalla alueella Keski-Euroopassa ja Pohjoismaissa. Tämä kansantaiteen elämänpuuaihe on peräisin renessanssin kukkamaljako-motiivista. Elämänpuuta pidetään mystisenä, sen hedelmät, lehdet ja mehu kykenevät antamaan kuolemattomuuden. Kristillisessä symboliikassa se edustaa muun muassa paratiisia. Se on lunastuksen vertauskuva.⁷⁶

Päämotiivina puu on ainoastaan taulussa V, jossa siluettilehvästö peittää koko kuvatilaa. Antiteettisena päämotiivina maljasta nouseva kukkaryhmä on useassa häätaulussa: taulu N (Kokkolasta vuodelta 1866), taulu O (Kaarlelasta vuodelta 1870), taulu Q (vuodelta 1880), taulu X (Teerijärveltä, puuttuu vuosiluku) ja taulu Å (1800-luvulta). Sivumotiivina aihe esiintyy kahdessa taulussa, syntymäpäivätaulussa M ja häätaulussa Y.

Malja on onnen ja siunauksen vertauskuva. Malja voi olla pikarin mallinen kuten tauluissa N ja O. Taulussa Q on kansantaiteilija Tilda Nurila käyttänyt hänelle ominaista keskiaikaista kirkollista kalkkia. Tällaisia hopeapikareita valmistivat kotimaiset hopeasepät vielä 1700-luvun lopulla. Pikarimaljat ovat tyypillisiä pohjalaisissa tauluissa, tyypillistä on myös, että ne leikataan metallipaperista.⁷⁷

1800-luvun kansanihmiset ovat voineet nähdä kalkin kirkon alttarilla, painetuna raamatun alkulehdellä sivumotiivina sekä vielä vuosisadan lopun virsikirjan nahkakannen somisteena. Jopa pietarsaarelaisen viilikaapin ovipeiliin on maalattu tällainen kalkki.⁷⁸

Pohjalaisessa häätaulussa vuodelta 1857⁷⁹ on sivumotiiveina kolme pyöreä-pohjaista maljakkoa. Samanlaiset maljat somistavat eräitä 1800-luvun alun morsiusarkkuja. Jo vuonna 1776 oli raamatun nahkakansissa samanlainen kukkamalja-aihe. Tauluissa Å, M ja Y on maljat omaperäisempiä, mutta niiden muoto voidaan johtaa antiikista.⁸⁰

Esimerkit osoittavat miten pikari- tai maljamotiivia on käytetty eri yhteyksissä ja eri materiaaleissa. Onnittelutaulujen maljat paljastavat myös sen tosiseikan, ettei esineen mallia otettu yleensä kansanomaisesta esineistöstä (kiulut ja muut puuastiat) vaan tyyli- tai taiteesta.

Yleensä onnittelutauluissa kukat liittyvät taulun päämotiiviin, sepeleeseen tai antiteettisiin malja-aiheisiin. Onnittelutauluissa on vain ruusuja, sillä päivänkakkaraa muistuttava 5- tai 7-terälehtinen kukkakin on ruusumainen. Se muistuttaa villiä metsäruusua. Myös heraldiikka määrittää kukan, jossa on viisi terälehteä, ruusuksi.⁸¹ Onnittelutaulujen kukkavalikoima rajoittuu eri tavoilla esitettyyn ruusuun, kukkaan, jota on totuttu pitämään rakkauden symbolina.

Tämä primaariaineisto ja muut tuntemani taulut tukevat havaintoa, että maljakko-motiivi on ensin ollut pienenä sivumotiivina, jolloin kimpun suhde maljaan saattoi olla 5/1. Kun Pohjanmaalla somittelun päämotiiviksi on kehittynyt 1860-luvulla antiteettinen maljakko-aihe, on maljan ja siitä nousevan kimpun suhde ollut aluksi 2/1 ja myöhemmin 1/1.

Elämänpuu, maljasta nouseva kukkaryhmä, on kuten tunnettua kansanomaisessa maalauskoristelussa suosittu aihe. Elämänpuu esiintyy myös kirjontamallina pohjalaisissa ja satakuntalaisissa peitoissa, pohjalaisissa kukkivana oksana. Puu on myös suosittu ryijyn koristemotiivi.⁸²

kaikkein yleisimpiä koristemotiiveja.⁸⁵ Enkeli esiintyy täälläkin sivumotiivina, pienenä ja alastomana.

Seuraavissa Pohjanmaan museon onnittelutauluissa on enkeleitä:

1. Nimipäivätaulussa D vuodelta 1827 on yläreunassa antiteettiset enkeli-hahmot kannattamassa seppelettä. Enkelit ovat eri sukupuolta, vaatetus on vaaleanpunervaa ja hempeää.

2. Syntymäpäivätaulussa M vuodelta 1862 on kaksi kolmen naispuolisen enkelin ryhmää isoissa ympyröissä. Enkeleillä on biedermeierajan vaatetus ja kampaus.

3. Tilda Nurilan tekemässä häätaulussa Q (kuva 10) vuodelta 1880 on ylis-kohdassa sivumotiivina enkelin puolivartalokuva kaksinkertaisen pilven päällä. Tekijä on selvästi saanut vaikutteita Uudenkaarlepyyn kirkon koristelusta, jossa on myös enkelihahmoja ja pilvimuodostelmia. Tilda Nurilan onnittelutaulussa enkelillä on käsissään kaksikukkaiset oksat.⁸⁶

4. Vuosiluvuton monogrammitaulu V, jossa on siluettitekniikalla aikaansaa-tu elämänpuu, sisältää kolme enkeliä sivumotiiveina. Kahdella enkelillä on kädessä suorat torvet ja kolmannella käyrä postitorvi. Enkelien tukassa on tehosteena kultaväriä.

5. Häätaulussa Y, jossa ei ole vuosilukua, on ylis-kentässä kaksi enkeliä pitelemässä draperiaa samaan tapaan kuin enkelit vuonna 1776 painetun raamatun alkulehdellä.⁸⁷ Onnittelutaulun enkeleiden niukkaa vaatetusta symbolisoi harmaanvihreä ja punainen kaksikaarinen viiva. Nämä enkelit on kuvattu poikkeuksellisen humoristisesti.

Enkelien symboliarvot ovat verrannolliset niiden tärkeään asemaan ihmisen elämässä. Enkeli on puhtauden, epäitsekkyuden ja kauneuden vertauskuva. Enkeli on uskon, toivon ja rakkauden personifikaatio.⁸⁸ Onnittelutaulujen enkelihahmot ovat juuri niin monimuotoiset kuin mitä voi odottaakin enkelien moninaisten tehtävien ja tyyppien perusteella. Viidessä onnittelutaulussa on kuvattuna koko enkeliskaala putto-hahmosta täysikasvuiseen ja täyspukeiseen aikuiseen. Enkelit voivat olla passiivisesti läsnä tai suorittaa jotakin tehtävää: pidellä verhopoimutusta tai kannattaa kunnian seppelettä.

Risti on jo esihistoriallisella ajalla ollut auringon, jumaluuden ja hallitsijan symboli, se on myös kuoleman ja kärsimyksen vertauskuva. Risti esiintyy eri kulttuuriipiireissä ja -asteissa koriste- ja symbolimotiivina. Egyptin taiteessa on risti symbolisoinut ikuista elämää. Erityyppisiä ristejä on liitetty pyhimyksiin, uskonnollisiin järjestöihin, protestanttisiin ryhmiin ja yleensä teologisiin mieli-kuviin. Heraldikan vaakunamerkinä on risti käytetyimpiä.⁸⁹

Ristiinnaulittu, omaistensa ja surijoidensa ympäröimänä, on tavallinen aihe kuvitetuissa raamatuissa, votiivitaluissa ja erityisesti epitafeissa. Uskonpuh-distuksen jälkeen kiellettiin pitämästä kirkoissa muita kuvia kuin ristiinnauli-tun kuvaa ja alttaritaulua. Näin krusifiksi on saanut korostetun aseman ja sitä tavataan jopa ryyjiäen koristemotiivina.⁹⁰

Onnittelutauluissa esiintyy krusifiksi sivumotiivina, siihen liittyvät arkiset ihmiset rukousasennossa. Taulussa M vuodelta 1862 Kruunupyystä ovat ristin juurella äiti ja tytär oman aikansa pukimissa. Vähäisellä taiteellisella taidolla mutta palavalla hartaudella valmistetussa taulussa P vuodelta 1872 Kokkolasta (?) rukoilee poika, ilmeisesti taulun antaja, Vapahtajaa. Krusifiksi tuntuu epätavalliselta aiheelta onnittelutauluissa, mutta se ei ole ristiriidassa pateettisen tekstin kanssa.

Pohjanmaan museon onnittelutaulujen krusifiksit ovat ainoat tuntemani. Ne on liitetty syntymäpäivätauluihin. Motiivi on kieltämättä erikoinen joskaan ei harvinainen kansantaiteen alueella.

Henkilömotiivit ovat Suomessa kansanomaisessa maalaustaiteessa usein stereotyyppisiä ja suhteellisen kömpelösti esitettyjä. Arkkujen sisäkansissa on meillä joskus kuvattuna hääpari ja kaappien ovissa maalauskoristelua: kukkia, maisemia ja henkilöahmoja.⁹¹

Lukuunottamatta turkulaisia paperileikkaustöitä on figuurikuvaus suomalaisissa ja ruotsalaisissa onnittelutauluissa harvinaista.⁹² Ähtäväläisessä onnittelutaulussa vuodelta 1875 on morsiamella korea helykruunu ja pitkä tumma puku, solmuke hoikalla vyötäröllä. Sulhanen on vaaleassa liivissä, istuvassa tummassa takissa ja pitkissä housuissa. Kahdessa muussa pohjalaisessa taulussa on myös kuvattuna morsiuspari. Molemmissa on esitetty ajan pukumuotia. Kälviäläisessä taulussa vuodelta 1882 on Tilda Nurila kuvannut morsiamen pieneksi, hennoksi ja vakavaksi. Miehellä on lähinnä saketin housut ja tumma takki, mikä on viktoriaanisen ajan englantilainen miehen asu, jota meillä käyttivät kaupunkilaiset 1860- ja 1870-luvuilla. Teerijärveläisessä taulussa vuodelta 1876 on morsiamella musta puku ja helykruunu.⁹³

Pohjanmaan museon onnittelutaulukokoelmassa ei ole kuvattuna morsiusparia, sen sijaan on syntymäpäivätaulussa M vuodelta 1862 kaksi naista krusifiksin äärellä ja taulussa P, joka on syntymäpäiväonnittelu vuodelta 1872, polvistunut hahmo niin ikään Kristuksen jalkain juuressa. Taulu M:n on äiti lahjoittanut syntymäpäivänä tyttärelleen Annalle. Taulun tekstistä päätellen on taulun tekijä ilmeisesti ikuistanut antajan ja saajan. Tytär on pukeutunut vaaleaan pukuun ja tummaan vyötäröesiliinaan, äidillä on vartalonmukainen röijy ja ruudukas esiliina. Esiliina oli oleellinen osa naisen vaatetusta 1800-luvun lopulla Vöyrillä. Säilyneitä esiliinoja on kolmea tyyppiä. Kirkkoon, lukusille ja hautajaisiin tarkoitettua oli tehty tummasta ostokankaasta. Raitaista saatettiin myös käyttää parempana esiliinana.⁹⁴ Joka tapauksessa tilanne on todentuntuinen ja aiheeltaan harvinainen onnittelutaulujen piirissä, onhan kyse pukukuvasta ellei peräti muotokuvasta.

Taulu P:n teknillinen suoritus on niin puutteellista ja kuvaus niin epätarkkaa ja pikemminkin tunteeseen vetoavaa ja tekijän ekspressioita heijastavaa, ettei se välitä selkeää kuvaa taiteilijan tavoitteista. Polvistuneella hahmolla on yllään keltainen kaapu.

Nämä kaksi Pohjanmaan museon taulua eivät muuta Talven antamaa kuvaa onnittelutaulujen niukasta henkilökuvauksesta. Yhden asian taulu M kuitenkin vahvistaa: jos kuvataan hääparia tai henkilöitä, pyritään kuvaamaan aikalaisia – ajalle tyypillisissä asuissa. Tässä suhteessa kansantaide ei myöhästy.

Kruunu on neljässä Pohjanmaan museon onnittelutaulussa sivumotiivina. Sen muoto voi vaihdella. Se on joko suuriruhtinaallinen kruunu kuten häätaulussa I Närpiöstä vuodelta 1850 ja monogrammitaulussa V, joka on kopio pirttikyläläisestä siluetista, tai tyylielty lehtikruunu kuten häätaulussa L Kalajoelta (?) vuodelta 1860. Suuriruhtinaallinen kruunu on tuttu Suomen vaakunasta, lehtikruunun muoto on taas keskiaikainen.⁹⁵

Kruunua pidetään hallitsijan arvon merkinä.⁹⁶ Ruotsin vallan aikana säilytettiin kirkkoissa nostoväen ja muitakin sotalippuja, joissa usein olivat nimikir-

Kuva 7. Taulu L. Häönnittelu Kalajoelta 13. 4. 1860. Saajina ovat Brita Anders dotter Holm ja Gustaf Erik son Skrivars. Alinna on ilmeisesti antajaa tarkoittavat kirjaimet D.E.D. Sk.s. Sommittelu on hallittua ja maalaustekniikka luistavaa. Taulu vaikuttaa arkkumaalarin siis käsityöläisen tekemältä. Toisaalta latinalainen risti sekä monen pienen motiivin taidokas yhdistäminen viittaisi kirkolliseen perinteeseen, kirkkomaalariin. Tyyli on naturalistista. Värit ovat helakan keltainen, harmaanvihreä ja vaaleanpunainen; apuviivat on tehty lyijykynällä. Teksti on ruotsinkielinen profaani runo, joka on kirjoitettu mahtipontisella, lennokkaalla käsialalla. Taulun kotipitäjää ei ole pystytty varmistamaan. Pohjanmaan museon esine 57–16.

jaimet kruunuineen sepeleen sisällä. Sirelius arvelee täältä tulleen vaikutteita esim. arkkujen koristeluun. Kruunua on käytetty myös rukiinlapojen koristeena. Samaa rehevyyttä kuin siluettitaulussa V on yöyriäisessä kappioarkussa vuodelta 1762 sekä toisessa lähes identtissä arkussa. Yhteinen motiivi kruunun lisäksi on myös viiniköynnös ja tertut, jotka ovat epätavallisia aiheita onnittelutauluissa.⁹⁷

Suomalaisissa onnittelutauluissa sivumotiivina esiintyvä kruunu ei ole kovin yleinen, vaikka sillä morsiamen yhteydessä on erityistä symboliarvoa. Yleisempi motiivi näyttää kruunu olevan ruotsalaisissa onnittelutauluissa.⁹⁸ Kahdessa teerijärveläisessä häätaulussa on erikoinen kruunun kaltainen kuvio, joka on leikattu pronssi- ja hopeapaperista.⁹⁹

Sydäntä on Pohjanmaan museon seuraavissa tauluissa käytetty sivumotiivina yksin tai parittain: taulu B vuodelta 1801, taulu D vuodelta 1827, taulu F vuodelta 1849, taulu I vuodelta 1850, taulu N vuodelta 1866 sekä tauluissa V, X, Y ja Å. Taulut ovat pääasiassa häätauluja. Jos täydennetään tietoja muilla pohjalaisilla, esimerkiksi kansallismuseon tauluilla, voidaan todeta, että sydän on ollut suosittu koko 1800-luvun ajan lähinnä sivumotiivina. Siis sydän on ollut käytössä Turussa ja Pohjanmaalla jo vuosisadan alussa. Suosion painopiste sattuu vuosisadan jälkipuoliskolle, kuten Talve mainitsee.¹⁰⁰ Taulu B:n sydän voi olla vanhimpia sydän-aiheita suomalaisissa onnittelutauluissa.

Kristillisen ikonografian mukaan liekehtivä sydän ilmentää uskovaisen palavaa rakkautta Jumalaa kohtaan. Sydän on myös maallisen rakkauden symboli, niin tavallinen, etteivät tietosanakirjat ole sitä sisällyttäneet hakusanastonsa. Sydän mainitaan vain uskon, toivon ja rakkauden (risti-ankkuri-sydän) eli kristillisten hyveiden yhteydessä. Sydän on alkuaan kirkollinen ja keskiaikainen ilmiö, joka on kristillisen taiteen kautta tullut profaaniin käyttöön.¹⁰¹

Aurinko on kuvattuna muutamiin Pohjanmaan museon onnittelutauluihin. Taulu N:n (vuodelta 1866) sydänkohdassa on muiden sivumotiivien ympäröimä 16-sakarainen aurinko, joten aurinkoa voisi pitää myös suurena tähtenä. Taulu V:ssä, joka on kopio pirttikyläläisestä siluetista, on aurinkoa käytetty kätkeynä tuimailmeisenä sivumotiivina. Vastaava motiivi taulun keskiviivan toisella puolella on mielikuvistuskukka. Auringonkiekko on kuvattuna eräissä suomalaisissa onnittelutauluissa: turkulaisessa taulussa vuodelta 1815 sekä A. J. Cederbomin tekemässä taulussa 1800-luvun lopulta ja teerijärveläisessä hääonnittelutaulussa vuodelta 1876.¹⁰² Viimeksi mainitussa taulussa auringon alla on sininen kaksikerroksinen pilvi.

Aurinko ei ole yleinen motiivi, mutta sitä tavataan eri puolilla onnittelutaulu-alueita. Aurinko on elämän ja valon, ehdottoman luotettavuuden, viisauden ja valistuksen symboli. Se on »parhaista ensimmäinen».¹⁰³

Kuva 8. Taulu N. Kokkolalainen (?) häätötaulu vuodelta 1866 saajina ovat Mickel Lunnström ja Anna Myrskog. Taulun antaja on morsiamen sisar Maria Mickelsdotter Myrskog. Taulu on esimerkki pohjalaisesta häätötaulusta, jossa antiteettinen maljakkoaihe jäykistyy kehyskuvioksi, muotoon, joka palautuu renessanssille tyypilliseen kaariuukkoon eli holvikaareen. Taulu on museon varhaisin sekatekniikalla valmistettu taulu. Taulussa vallitsee puhtaiden kirkkaiden värien vastakohtaisuus. Värit ovat sinooperinpunainen, vihreä ja sininen; tehosteet ja käsivaraiset apuviivat ovat mustaa tussia. Ruotsinkielinen uskonnollissävyyinen fraktuurateksti on kahdella palstalla, apuviivat on tehty painamalla, tekstissä on näkyviä korjauksia. Taulu on melko kookas 48,5 × 64 sm. Pohjanmaan museon esine 5717.

Pylväät ja pylväsrakennelmat on käsitettävä pohjalaisissa onnittelutauluissa kuvatilaa kehystäväksi elementiksi. Niiden käyttö on hajanaista ja sattumanvaraista. Kuitenkin pylvään käytölle olisi löydettävissä mallit esimerkiksi kirkon alttarirakennelmassa, vaivaisukon kaapissa ja 1800-luvulla yleistyvässä kuistissa. Ehkä onnittelutaulun motiivin tulee olla kirjallisessa muodossa, ei konkreettinen esine, jotta se voidaan lainata onnittelutauluun. Siis motiiveilla tulee olla sama ilmiasu.

Pylvään varsista ja mielikuvituksellisista pylväänpäistä on taulu M:ään vuodelta 1862 koottu enkelikuoroa ja kukkakimppuja kannattavat antiteettiset pylväsrakennelmat. Ullavalaisessa hääonnittelussa vuodelta 1865¹⁰⁴ on samantyyppiset kaksinkertaiset pylväsastelmat. Häätötaulussa Y taas nousevat harmaat kierteiset barokkipylväät kuutiomaiselta jalustalta. Katkaistu, ruusuköynnöksen somistama pylväänvarsi päättyy punaiseen laattaan ja liekehtivään sydämeen. Onnittelutaulun kentän tyvikohtassa on punainen alttari sekä pienehkö malja kukkineen.

Pylväänpäiden vapaa sommittelu on ominaista useille 1000-luvun miniatyy-reille. Poikkeuksen tekee vain korinttilainen pylväs, joka on yleensä kuvattu perinteisenä, selvästi tunnistettavana miniatyyreissä. Sama ilmiö on havaittavissa vaivaisukkojen kaappirakennelmissa.¹⁰⁵ Erikoista kierteispylvästä arkkitehtuurissa suosi myöhäisgotiikka ja -barokki.¹⁰⁶ Pylväät kuuluvat oleellisesti uusklassiseen arkkitehtuuriin, jossa noudatettiin tarkkaa pylväsnormistoa. Kuitenkaan ei onnittelutaulujen pylväissä voi havaita ohjelmallisuutta tai selkeää symbolista sisältöä.

Alttarin tapaan on nimipäivätaulussa D vuodelta 1827 käytetty doorilaista matalaa pylvästä, jonka päällä ovat nuolen lävistämä sydän sekä ankkuri ja miekka. Näiden alapuolella on feston, köynnös. Kapiteelissa ovat ekinus (pyöreä) ja abakus (nelikulmainen) vaihtaneet paikkaa.

Kukkaköynnösten kiertämät pilarit (obeliskit, konsolit), joiden päähän on usein sijoitettu kukkamaljakkoo, ovat tavallisia motiiveja 1600- ja 1700-luvun painotuotteissa.¹⁰⁷ Turkulaisissa tauluissa vain muutamissa¹⁰⁸ ja Pohjanmaan museon tauluissa vain kolmessa on jonkinlaiset pilarit.

Pylvään ja alttarin sekä muiden antiikin aiheiden ikonografia perustuu toisaalta kirkollisiin ja toisaalta kirjallisiin lähteisiin. Vaikka motiivit ovat suoraan antiikin maailmasta, niin kansantaiteen kohdalla ei voi olla kyse pystysuorasta, geneettisestä antiikin perinteestä. Välittäjänä on ollut esim. uusklassisuuden revival-ilmiö.¹⁰⁹ Kansantaide on uskollinen menneelle mutta myös nopsa ottamaan vaikutteita kulloisesta vallitsevasta tyylitäiteestä. Erityisen riippuvainen tyylitäiteen kuvateemoista on uskonnollinen kansantaide.¹¹⁰ Tämä pitää paikkansa myös onnittelutauluihin nähden vaikka niissä on vähän varsinaisia raamatullisia motiiveja (krusifiksit ja enkelit).

Onnittelutaulujen motiivit ovat yleensä lainautuneet taulusta toiseen. Mitään omintakeista tai poikkeavan omaperäistä motiivivalintaa en ole niissä havainnut. Niin ainutkertaisia motiiveja ei ole käytetty etteikö joku toinen olisi käyttänyt samoja tai etteivätkö ne esiinny muussa yhteydessä esim. rukinlaivoissa.¹¹¹ Yleisesti voi sanoa, että onnittelutauluja leimaavat lainaukset tyylitäiteestä ja että motiivivalikoima on rajallinen.

Motiivien painetut esikuvat

Ruotsissa, siis myös Suomessa, vanhimmat kansan käyttämät kirjat olivat raamattu, katekismus ja virsikirja sekä almanakka. Kansa on lukenut myös postilloita ja rukouskirjoja. Tiedon ja opetuksen kannalta tärkein on kuitenkin ollut katekismus. Raamatun levitystoimet alkoivat 1800-luvun alussa, mutta kesti pitkälle 1800-luvulle ennenkuin raamatusta tuli todellinen kansankirja, sillä se oli kallis. Raamatuita on laskettu olleen jo 1700-luvulla 164 000 kpl. Virsikirjaa on vuoteen 1819 mennessä painettu 1 500 000 kpl.¹¹²

Kuva 9. Taulu U. 60-vuotissyntymäpäiväonnittelu närpiöläiselle Karolina Granlundille 14. 8. 1939. Antajina ovat puoliso ja lapset. Taulun tekijä oli harrastelijataiteilija, valokuvaaja Hugo tai Ivar Bengts. Taulu on tehty piirustuspaperille peiteväreihin. Tämä Pohjanmaan museon nuorin onnittelutaulu sisältää peräti 24 värisävyä. Keskimäärin harrastelijataiteilija on käyttänyt taulua kohden 11 värisävyä. 1800-luvun lopulta lähtien on havaittavissa valokuvauksen vaikutus kansantaiteeseen. Kansantaide voi myös hyväksyä valokuvan sellaisenaan kuten eräissä 1900-luvun alun onnittelutauluissa on asianlaita, jolloin tauluissa on sekä postikortteja että valokuvia. Onnittelutauluista puuttuvat yleensä maisemat ja kertova aines. Onnittelutauluissa vallitsee horror vacui – tyhjän paikan kammo, mikä on tyypillistä kansantaiteelle yleensä. Pohjanmaan museon esine 68–51 b.

Kokkolan kaupungin perukirjoista v. 1845–1900 saamani kuva kirjojen laadusta ja määrästä on samansuuntainen yllä olevien tietojen kanssa. Eniten Kokkolan perukirjoissa on mainintoja kirjoista 1860- ja 1870-luvuilla, vähiten vuosisadan lopulla. Onko onnittelutaulujen kuvallisiin esikuviin kuulunut kuvaraamattu? Se ilmestyy perukirjoihin 1860-luvulla, joko niin että raamatun on erityisesti mainittu sisältävän kuvia tai siten, että sen hinta on poikkeuksellisen korkea. Yleensä raamattu on vain kaksi kertaa kalliimpi kuin virsikirja.¹¹³

Seuraavassa esitetään lyhyt luettelo onnittelutaulujen yksittäisistä motiiveista, jotka esiintyvät raamatuissa ja virsikirjoissa: 1) *alttari*,¹¹⁴ 2) *tankoa kiertävät*

kukkaköynnökset,¹¹⁵ 3) *rocaille*¹¹⁶ ja *monogrammit*.¹¹⁷ Ainoat suuremmat, selvästi tunnistettavat kuviot ovat Taulu Ea:n keskellä oleva kukkakuvio, joka on Siionin virsien viimeisellä sivulla oleva *vinjetti*¹¹⁸ ja taulu Y:n *kierteiset pylvää*t, *laakea malja ja enkelihahmot*,¹¹⁹ jotka motiivit esiintyvät vuoden 1776 raamatussa ja vuonna 1810 painetussa virsikirjassa.

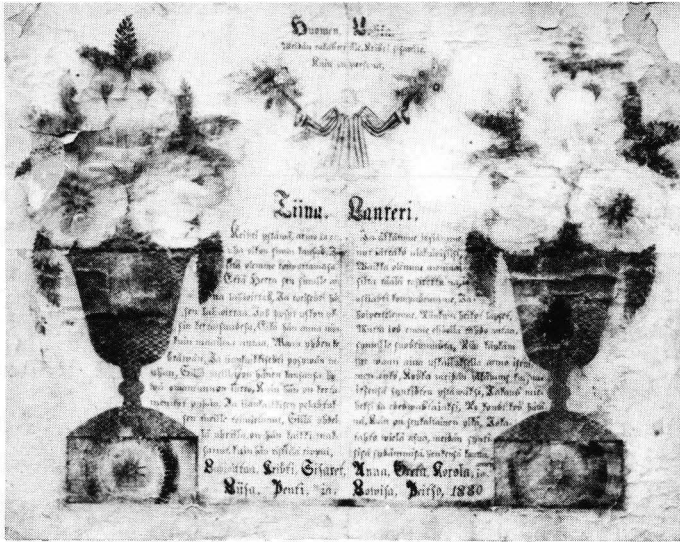
Tekstin suhteen Kokkolan–Pietarsaaren seudun onnittelutaulut (M N O ja Q) noudattavat vanhan painotuotteen esikuvaa. Jo 1600-luvulta lähtien on raamatun fraktuurateksti ollut kahdella palstalla. Niiden välissä on yksi tai tavallisemmin kaksi pystyviivaa.¹²⁰

Edellisen nojalla on siis todettavissa, että onnittelutauluissa on jonkin verran seurattu ajan tyyliä. En pysty selvittämään, mitkä ovat ne muut (1600- ja 1700-lukujen) painetut esikuvat, joita pidetään onnittelutaulujen kuvallisina esikuvina.¹²¹

Yksittäisen kansantaiteilijan tuotantoon on vaikuttanut kirkkomaalaus. Uudenkaupungin kirkon sisäkaton enkelit ja pilvimuodostelmat näyttävät antaneen vaikutteita Tilda Nurilan enkelimotiiveihin. Kirkon maalaukset ovat peräisin 1700-luvun puolivälistä. Tällöin kirkkomaalari Daniel Hiulström on koristanut suuren tynnöriholvin pilvillä ja vertauskuvilla. Vaasalainen Johan Alm on maalannut erillisiä enkelihahmoja sekä saarnatuolin. Tilda Nurilaa ei ole viehättänyt tavallinen enkelin kokovartalokuva vaan jännittävä, pilvien päältä nouseva enkelihahmo. Kirkon enkelillä on kädessään palmunlehvä, Tilda Nurilan enkelillä on kukkakimppu.¹²² Toisaalta, kun tiedetään miniatyyrien vaikuttaneen kirkkojen seinämaalauksiin¹²³, niin tauluissa voidaan ajatella vaikutusten kehän kiertyneen umpeen, kun on palattu pienimuotoiseen kirjalliseen esitykseen, onnittelutauluun.

Onnittelutaulut ja kansanomaisen maalauskoristelu

Huonekalujen maalauskoristelu oli suosittua Länsi-Suomessa 1800-luvun taitteessa, siis rokokoon ja kustavilaisen tyylin aikana. Harrastettiin kukkia, hajakukkia, köynnöksiä sekä maljakkoaiheita. Kustavilaistyyli jäykisti koristemuotoja ja empire suosi erityisesti medaljonkimaalausta.¹²⁴ Pohjalaisen huonekalutaiteen ja käyttöesineistön koristemaalauksen kukoistus kesti noin sata vuotta 1750–1850. Tosin huonekaluja koristeltiin vielä 1800-luvun lopulla stereotyyppisin kukkakuvioin.¹²⁵ Huonekalumaalauksen ja onnittelutaulujen loppuminen sattuvat siten samoille vuosikymmenille. Huonekalumaalauksen ei – sen paremmin kuin muunkaan maalauskoristelun – ole todettu juuri tarjonneen konkreettisia esikuvia onnittelutaulujen motiiveille. Osasyynä esikuvien löytämisen vähäisyyteen voi olla se, että käsityöläismaalareista on julkaistu vain kaksi tutkimusta: Kari Appelgrenin teos Johan Almista ja Annabrita Ehrnroothin teos Thomas Kiempestä.¹²⁶

Kuva 10. Taulu Q. Kälviäläisen Tilda Nurilan (1850–1885) valmistama hääonnittelu vuodelta 1880. Huomen, Lahja Meidän rakastetulle, Kirsti sisarelle, kuin on persona, Tiina, Lanteri. Taulun lahjoittaa, Kirsti Sisaret, Anna, Greta Korola ja, Liisa, Pentti, ja Lowisa Peitso. Tässä musta-valkeassa taulussa kukkakimput on piirretty ja varjostettu liyyjykynällä ja maljat on leikattu profloidusta pronssipaperista. Pohjapaperissa on sinertävän valkoinen pohjustus motiivien ja tekstin kohdalla, muualta paperi on ruskistunut. Suomenkielinen, uskonnollissävynen fraktuurateksti on kahdella palstalla. Tekstaus on hyvää ja tasaista, piirustus luistavaa ja sommittelu kiinteä. Taulussa on Tilda Nurilalle tyypillinen enkeli sekä malja ja kimppu. Sommittelu noudattaa Kokkolan–Pietarsaaren seudun tapaa, jossa päämotiivina ovat antiteettiset maljakot. Pohjanmaan museon esine 72–174.

Ruotsissa on eräillä seuduilla selviä yhtäläisyyksiä huonekalumaalauksen, tuvan koristemaalauksen ja onnittelutaulujen välillä. Samat maalarit ovat toimineet useammalla alalla, he ovat käyttäneet jopa samoja koristemotiiveja.¹²⁷ Niin on varmaan laita meilläkin, vaikka olen vain arkkumaalearin kohdalla voinut osoittaa sekä tyyliin että motiivin valintaan perustuvia yhtäläisyyksiä onnittelutaulujen kanssa.

Pohjanmaan museon onnittelutaulut

taulu	museon numero			
A	319	Raippaluoto	1797	muistuttaa monogrammit. x)
B	7639	Kristiina	1801	häätaulu
C _a	KH 2974 a	Vaasa	-	monogrammitaulu x)
C _b	KH 2974 b	Vaasa	-	monogrammitaulu x)
C _c	KH 2974 c	Vaasa	1813	nimipäivätaulu
C _d	KH 2974 d	Vaasa	1813	syntymäpäivätaulu
D	53-180	-	1827	nimipäivätaulu
E _a	50-81 a	Kaarlela	1841	häätaulu
E _b	50-81 b	Kaarlela	1841	häätaulu
F	72-175	Närpiö	1849	häätaulu
G	7703 tausta	Närpiö	1849	häätaulu
H	29	Närpiö	1850	häätaulu
I	31	Närpiö	1850	häätaulu
J	72-179	Närpiö	1850	häätaulu
K	7703	Närpiö (?)	1853	nimipäivätaulu
L	57-16	Kalajoki (?)	1860	häätaulu
M	72-172	Kruunupyö (?)	1862	syntymäpäivätaulu
N	5717	Kokkola (?)	1866	häätaulu
O	56-68	Kaarlela	1870	häätaulu
P	57-21	Kokkola	1872	syntymäpäivätaulu
Q	72-174	-	1880	häätaulu
R	57-73	-	1891	nimipäivätaulu
S	54-1113	Kokkola	1896	syntymäpäivätaulu
T	68-51 a	Närpiö	1936	syntymäpäivätaulu
U	68-51 b	Närpiö	1939	syntymäpäivätaulu
V	72-45	Pirttikylä	-	monogrammitaulu x)
X	56-69	Teerijärvi	-	häätaulu
Y	72-173	Sulva (?)	-	häätaulu
Z	-	-	-	nimipäivätaulu
Ä	72-178	-	1800-	
			luku	häätaulu

x) kuuluu nimipäivätaulujen ryhmään.

Viitteet

¹ Vuorela 1964, 136.

² Salminen-Anttila 1979, 75-78, JYTHL; Heikinmäki 1981, 217.

³ Erich & Beitzl 1955 Glückswünsche; Glückswünsche, Lexikon der Kunst Band II; Talve 1966 b, 28, 49, 57-59 ja 75, kartta 10.

⁴ Talve 1966 a, 43 - TM:n taulut; Salminen-Anttila 1975, 8, JYTHL - MV:KT:n taulut; Esineet: 2930 ja 3175 sekä Boijen kokoelman kolme siluettileikkausta, HÄM, Esine 1270: 26, HM; Esineet: 16941 16942 17248: 1 17248: 2 17248: 3 17163: 4 18108: 33 sekä onnittelutaulu vuodelta 1873, SatM; Kirje 29. 1. 1975 Ilmar Talve - Fiskarsin museo: nimipäivätaulu 14. 3. 1869 ja nimipäivätaulu, esine 611; Talve 1966 a, 44, viite 1.

⁵ Anttila 1958, 99 - Renlundin museossa on 8 häätaulua ja 2 nimipäivätaulua; 6. 1. 1973 Karleby Hembygdsförening, JYEL - Vi har 9 gratulationstavlor + 3 tacksägelsestavlor

uppgjorda till minne avlidna släktingar; Esineet: 259 (vuodelta 1877) ja 311 (vuodelta 1870), Himangan kotiseutumuseon esinekortisto, PM; Esineet: L1 (vuodelta 1876) L2 (vuodelta 1883) L3 (vuodelta –) L4 (vuodelta 1893) L29 (vuodelta 1893) ja L38 (vuodelta 1893), Ähtävän kotiseutumuseo, Ähtävä.

⁶ Tolvanen 1967, 703; Esine KM 9867: 155 maaninkalainen nimipäivätaulu vuodelta 1919, MV:KTE; Tolvanen 1967, 135; Anttila 1958, 99; Talve 1966 a, 62–63 taulu n:o 24 vuodelta 1895 – mustalla pohjalla on käytetty irtokirjaimia.

⁷ Joker, värikartta 1974.

⁸ Kornerup ja Wanscher 1961.

⁹ Talve 1966 a, 78; Hintze 1926, 14.

¹⁰ Salminen–Anttila 1979, 62–63, JYTHL.

¹¹ Talve 1966 a, 45–47, kuvat.

¹² Salminen–Anttila 1979, Liite III, kuvat, JYTHL.

¹³ Vesivärimaalaus voidaan tehdä akvarelli-, guassi-, liima- kaseiini- ja temperavärein. Vain ensinmainittu on kuultoväri, lasuuriväri, jolla tehdään akvarelli, muut ovat läpi-kuultamattomia peittovärejä.

¹⁴ Talve 1966 a, 58–63.

¹⁵ Paperileikkaus on tehty joko puukolla tai saksilla, mahdollisesti keritsimillä.

¹⁶ Salminen–Anttila 1979, 66–68, JYTHL.

¹⁷ Jos värejä ei ole voitu nimetä värikartan numerolla, niin ne on merkitty X:llä ja näin jääneet laskelmien ulkopuolelle. Sana 'käyttökerta' tarkoittaa jossakin taulussa käytettyä väriä. Värikartassa on kustakin kantasävystä seitsemän valkealla taitettua sävyä, siis puhdas väri mukaan lukien yhteensä kahdeksan mahdollisuutta. Vesiliukoisissa väreissä 'valkealla taittaminen' voi tarkoittaa pohjapaperin kuultamista.

¹⁸ Toikka–Karvonen 1971, 140.

¹⁹ Kultainen jako on $8 : 5 = 1,6$.

²⁰ Perukirjat v. 1845–1900, Kokkola, VMA.

²¹ Perukirjat: råd- och handelsmannen Matts Wiliam Snickendahl 15. 1. 1866, Kokkola, VMA ja handlanden Henrik Wallin 25. 8. 1884, Kokkola, VMA.

²² Perukirjojen selvitystyössä olen pääasiassa käyttänyt kahta kirjaa: Dalin 1850 ja 1853 sekä Kumlien 1962.

²³ Perukirja färgaren C. H. Enström 28. 5. 1868, Kokkola, VMA, perukirja färgaren Anders Hoffstedts hustru Maria Elisabeth 4. 7. 1980, Kokkola, VMA, perukirja färgare-mestaren Karl Mauritz Möller 21. 1. 1869, Kokkola, VMA; Selvityksessä on käytetty myös muutamaa kirjaa: Hellén 1917, Dalin 1850 ja 1853.

²⁴ Kumlien 1962, 188 (indigo) ja Doerner 1954, 55 (krappi).

²⁵ Järvelä 1952, 76; Kumlien 1962, 81.

²⁶ Perukirja råd- och handelsmannen Matts Wiliam Snickendahl 15. 1. 1866, Kokkola, VMA.

²⁷ Tolvanen 1967, 816; Järvelä 1952, 107.

²⁸ Perukirja handlanden Ernst Anders Forsén 16, 17 ja 18. 2. 1882, Kokkola, VMA.

²⁹ Tolvanen 1967, 816.

³⁰ Birren 1965, 106; Tolvanen 1967, 816.

³¹ Birren 1965, 106.

³² Kornerup ja Wanscher 1961, 247.

³³ Perukirja handlanden Carl Jungs hustru Maria Sofia 3. 2. 1864, Kokkola, VMA.

³⁴ Perukirja råd- och handelsmannen Matts Wiliam Snickendahl 15. 1. 1866, Kokkola, VMA.

³⁵ Perukirja skepparen Johan Hillströms hustru Catharina Margaretha 25. 7. 1866, Kokkola, VMA.

³⁶ Perukirja handlanden Ernst Anders Forsén 16, 17 ja 18. 2. 1882, Kokkola, VMA.

- ³⁷ Kornerup ja Wanscher 1961, 242 ja 194; Tolvanen 1967, 270 ja 815 – Kadmiumkel-tainen keksittiin v. 1829.
- ³⁸ Kornerup ja Wanscher 1961, 208; Fokus Taide 2, 508 »Taiteilijavärien pigmenttejä».
- ³⁹ Kornerup ja Wanscher 1961, 240, 241 ja 194.
- ⁴⁰ Perukirja råd- och handelsmannen Matts Wiliam Snickendahl 15. 1. 1866, Kokkola, VMA; Perukirja skepparen Julius Wiklund 4. 1. 1871, Kokkola, VMA.
- ⁴¹ Kumlien 1962, 74.
- ⁴² Kumlien 1962, 71 ja 189; Perukirja råd- och handelsmannen Matts Wiliam Snicken-dahl 15. 1. 1866, Kokkola, VMA.
- ⁴³ Perukirja råd- och handelsmannen Matts Wiliam Snickendahl 15. 1. 1866, Kokkola, VMA; Perukirja handlanden Ernst Anders Forsén 16, 17 ja 18. 2. 1882, Kokkola, VMA.
- ⁴⁴ Tolvanen 1967, 103; Kornerup ja Wanscher 1961, 244.
- ⁴⁵ Birren 1965, 106.
- ⁴⁶ Perukirja handlanden Henrik Wallin 25. 8. 1884, Kokkola, VMA; Doerner 1954, 64.
- ⁴⁷ Kornerup ja Wanscher 1961, 208.
- ⁴⁸ Kornerup ja Wanscher 1961, 200; Tolvanen 1967, 197.
- ⁴⁹ Tolvanen 1967, 322; Järvelä 1952, 92.
- ⁵⁰ Perukirja handlanden Ernst Anders Forsén 16, 17 ja 18. 2. 1882, Kokkola, VMA; Perukirja råd- och handelsmannen Matts Wiliam Snickendahl 15. 1. 1866, Kokkola, VMA.
- ⁵¹ Tolvanen 1967, 759; Järvelä 1952, 108 Umbra naturell.
- ⁵² Järvelä 1952, 108 Cyprische Umbra.
- ⁵³ Perukirja råd- och handelsmannen Matts Wiliam Snickendahl 15. 1. 1866, Kokkola, VMA.
- ⁵⁴ Kornerup ja Wanscher 1961, 223.
- ⁵⁵ Birren 1965, 106; Järvelä 1952, 88.
- ⁵⁶ Kornerup ja Wanscher 1961, 225; Fokus Taide 2, 508 »Taiteilijavärien pigmenttejä».
- ⁵⁷ Kornerup ja Wanscher 1961, 222.
- ⁵⁸ Perukirja råd- och handelsmannen Matts Wiliam Snickendahl 15. 1. 1866, Kokkola, VMA; Perukirja handlande enkan Maria Elisabet Syllvander 5. 6. 1866, Kokkola, VMA; Perukirja handlanden Joh: Olof Hermanson 22. 2. 1850, Kokkola, VMA.
- ⁵⁹ Järvelä 1952, 89; Perukirja råd- och handelsmannen Matts Wiliam Snickendahl 15. 1. 1866, Kokkola, VMA.
- ⁶⁰ Perukirja handlanden Joh: Olof Hermanson 22. 2. 1850, Kokkola, VMA; Järvelä 1952, 89.
- ⁶¹ Tolvanen 1967, 817.
- ⁶² Markkanen 1977, 26; Renvall 1965, 286.
- ⁶³ Sovelius, Mats August (1806–1870) muistiinpanoja: »Sammandrag öfver Målare Färgors berädning». – Väriin hiertämiseen tarvitaan kivipaasi, joka on harmaata kiveä, marmorina tai kiveä, jota tavallisesti kutsutaan Öölannin kiveksi. Hierrin on harmaata kiveä tai marmorina. Värijauhon kokoamiseksi peltiseen kippoon käytetään leppäistä tai koivuista lastaa.
- ⁶⁴ Doerner 1954, 181 – Akvarelliväriin sideaineena käytetään arabikumia, dekstriiniä, traganttia, kalanliimaa tai muita liimaliuoksia ja sen lisäksi glyseriiniä, rintasokeria tai siirappia ja hunajaa.
- ⁶⁵ Markkanen 1977, 32 ja 26.
- ⁶⁶ Perukirja handlanden Ernst Anders Forsén 16, 17 ja 18. 2. 1882, Kokkola, VMA.
- ⁶⁷ Perukirja handlanden Henrik Wallin 25. 8. 1884, Kokkola, VMA – Perukirjassa on myös suuri valikoima siveltimiä (målarpenslar).
- ⁶⁸ Colliander 1977, 27 – »Jo tulonsa jälkeisenä päivänä Trenka otti esille suurimman aarteensa: muutamia siveltimiä ja värejä. Hän otti ne litteästä rasiasta, joka oli kääritty huolellisesti paperiin, ja hän näytteli niitä ylpeänä Ustille ja Iljalle. Muuan Tšugujevin

apteekkariksi oli lahjoittanut ne hänelle. Värit oli valmistettu apteekissa, ja Trenka kertoi, miksi mitään väriä kutsuttiin: keltainen oli kumiguttaa, sininen lasuuria, musta tussia.» Kuvaus on ukrainalaisen taiteilijan Ilja Repinin (1844–1930) lapsuuden muistoja 1850-luvulta.

⁶⁹ N. H-d. »Bröllopslyckönskor från Terjärv.», Samarbete 19. 7. 1934.

⁷⁰ Tolvanen 1967, 684. Käytän motiivi-sanaa aiheesta (aihelmasta) seuraavan esimerkin mukaisessa merkityksessä: lilja on heraldiikassa suosittu motiivi. Aihe on taas puheen, taideteoksen, tutkimuksen tai muun sellaisen kohde, lähtökohta, perus- tai pääajatus, johtava aate.

⁷¹ Runsaudensarvi, Otavan iso tietosanakirja; Tolvanen 1967, 617 ja 183; Stigell 1974, 25, 26 ja 124; Appelgren 1974 kuva X; Sirelius 1921, 314.

⁷² Talve 1966 a, 72–73; Nimipäivätaulu vuodelta 1833 Tuomarinkylän museo, postikorttina vuonna 1978 HKM; Heikel 1930, 106 kuva 6. Taulu on vuodelta 1891; Esine KM B3018 ahvenanmaalainen kellokaappi MV:KTE – Kellokaapissa on samanlaiset postitorvi-motiivit.

⁷³ Tolvanen 1967, 617; Vahter & Karttunen 1952, 4; Heinonen & Vuoristo 1965, 52 ja 53; Rác – Cleve 1968, 245 kuvan 71 teksti.

⁷⁴ Värikuvakasvio taulut 32 ja 97.

⁷⁵ Tolvanen 1967, 227; Hangen 1962, 272; Kybalova 1968, 81.

⁷⁶ Bossert 1955 teoksen kuvat; Tolvanen 1967, 142–143.

⁷⁷ Sinnemäki 1977, 126; Esineet: KM B3823 (vuodelta 1872), KM B3824 (vuodelta 1880) ja KM B3825 (vuodelta 1882) MV:KTE; Salminen–Anttila 1975, 20, JYTHL; Mårtensson 1966, 186; Heikel 1930, 101 kuva 3 – ähtävaläinen taulu vuodelta 1875; Esineet: KM B1432, KM B1431 ja KM 9867: 163 MV:KTE; Salminen–Anttila 1975, 20, JYTHL.

⁷⁸ Biblia 1776 alkulehti; Suomalainen Wirsikirja 1889 nahkakansi; Suomalainen Wirsikirja 1888 nahkakansi; Esine KM 4713: 6 Näyttelyhuoneessa 45 KM; Heinonen 1969, 86.

⁷⁹ Esine KM B8265: 4 MV:KTE; Salminen–Anttila 1975, 23, JYTHL.

⁸⁰ Heinonen & Vuoristo 1965, 51 kuva 10 (arkku vuodelta 1811) Willberg 1974, 11 (arkku vuodelta 1819); Biblia 1776 nahkakansi; Devambes 1962, 177; Salminen–Anttila 1979, 42–43, JYTHL.

⁸¹ Ruusumainen, Nykysuomen sanakirja; Hellström 1951, 22 kuva 120.

⁸² Vahter & Karttunen 1952, 5; Toikka–Karvonen 1971, 208.

⁸³ Tolvanen 1967, 150; Wirth 1967 Engel.

⁸⁴ Enkeli, Iso Raamatun tietosanakirja.

⁸⁵ Talve 1966 a, 50, 52, 54 ja 73.

⁸⁶ Rác – Cleve 1968, 258 – Kirkkomaalari Daniel Hiulström on koristanut 1750-luvulla suuren tynnyriholvin pilvillä ja vertauskuvilla. Vaasalainen Johan Alm on täydentänyt maalauksia erillisillä enkelihahmoilla.

⁸⁷ Biblia 1776 alkulehti.

⁸⁸ Engel, Brockhaus Enzyklopädie; Tatic-Djuric 1962, 65.

⁸⁹ Tolvanen 1967, 594; Cross, McGraw-Hall Dictionary.

⁹⁰ Kansallismuseon opas 1974, 28; Pylkkänen 1967, 52–53 kuva 34 – ryijyssä on vuosiluku 1787 ja 56–57 kuva 40 – ryijyssä on vuosiluku 1811.

⁹¹ Heinonen & Vuoristo 1965, 58.

⁹² Talve 1966 a, 76.

⁹³ Heikel 1930, 103 kuva 4; Esineet: KM B3825 (vuodelta 1882) ja KM B 1430 (vuodelta 1876) MV:KTE; Salminen–Anttila 1975, 29, JYTHL; Heikinmäki 1981, 244–250; Wilcox 1948 taulu Victorian Englanti, vuosi 1870; Hirn 1973, 85 ja 105.

⁹⁴ Lönnqvist 1972, 169–170.

⁹⁵ Krone, Brockhaus Enzyklopädie; Rein 1912 Kruunu.

⁹⁶ Tolvanen 1967, 342.

- ⁹⁷ Sirelius 1921, 313 ja kuva 386. – Vanhin hänen mainitsemansa arkku on vuodelta 1732; Vallinheimo 1967, 59 ja 48; Appelgren 1974 värikuva X; Heinonen & Vuoristo 1965, 50 kuva 6.
- ⁹⁸ Forsblom 1930, 33–40; Anttila 1958, 101; Talve 1966 a, 74.
- ⁹⁹ Esineet: KM B1432 ja KM B1431 MV:KTE; Salminen–Anttila 1975, 30, JYTHL.
- ¹⁰⁰ Esineet: KM B3937 (vuodelta 1855), KM B2856 (vuodelta 1866 tekijä D. K. Kotka-vuori Uusikaarlepyy) ja KM B3823 (vuodelta 1872 tekijä Tilda Nurila Kälviä) MV:KTE; Talve 1966 a, 75.
- ¹⁰¹ Herz, *Lexikon der christlichen Ikonographie*; Tolvanen 1967, 228; Achen 1978, 159.
- ¹⁰² Talve 1966 a, 74; Forsblom 1930, 33–40; Esine KM B1430 MV:KTE; Salminen–Anttila 1975, 18, JYTHL.
- ¹⁰³ Kaila 1906 Auringonpalvelus; Tolvanen 1967, 64; Achen 1978, 25–27.
- ¹⁰⁴ Virrankoski 1961, 639.
- ¹⁰⁵ Mandel 1964 kuvat: 10 30 31 57 58 64 ja 131; Heikel 1931 kuvat: 4 5 6 7 11 12 14 15 16 17 ja 18.
- ¹⁰⁶ Tolvanen 1967, 304.
- ¹⁰⁷ Talve 1966 a, 71; Gardberg 1949 kuvat: 47 ja 55; Gardberg 1957 kuvat: 19 ja 92.
- ¹⁰⁸ Talve 1966 a, 71.
- ¹⁰⁹ Lilius 1981, 240–241.
- ¹¹⁰ Gebhard 1963, 11.
- ¹¹¹ Heikinmäki 1981, 130–133, kuvat.
- ¹¹² Pleijel 1967, 6–7; Olsson 1967, 113.
- ¹¹³ Perukirjat v. 1845–1900. Kokkola. VMA.
- ¹¹⁴ Biblia 1853, 426; Biblia Anno 1642, 708 kääntöpuoli.
- ¹¹⁵ Biblia 1777, 1004 ja UT 268; Uusi suomenkielinen wirsikirja 1810, 1.
- ¹¹⁶ Uusi suomenkielinen wirsi-kirja 1777, 539; Biblia 1777, UT 3 ja UT 366.
- ¹¹⁷ Biblia 1779, UT nimilehti.
- ¹¹⁸ Sionin Wirret 1845, 391. Huom. taulu on vuodelta 1841. Ilmeisesti vinjetti edustaa yleistä tyyppiä.
- ¹¹⁹ Biblia 1776 esilehti; Uusi suomenkielinen wirsikirja 1810 nahkakansien kuviot.
- ¹²⁰ Biblia Anno 1642; Biblia 1758; Biblia 1762; Bibel 1775; Biblia 1777; Biblia 1779.
- ¹²¹ Talve 1966 a, 77.
- ¹²² Taulu Q sekä esine KM B 3824 MV:KTE; Salminen–Anttila 1976, Liite 5 b JYTHL; Rácz – Cleve 1968, 258; Inventaariokertomus Nykarleby Inventaringsberättelse 1930, C. A. Nordman MV:HTKKA.
- ¹²³ Mandel 1964, 18.
- ¹²⁴ Heinonen 1969, 12 ja 128.
- ¹²⁵ Meinander 1931, 394; Rácz–Valonen 1963, 8 ja 226.
- ¹²⁶ Appelgren 1974 ja Ehrnrooth 1973.
- ¹²⁷ Hamenius 1972, 284–285.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Arkistot, laitokset ja museot:

Helsingin kaupungin museo (HKM). Helsinki.

Tuomarikylän museon diaario.

Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo (HÄM). Hämeenlinna.

Diaario.

Hämeen Museo (HM). Tampere.

Diaario.

Jyväskylän yliopiston etnologian laitos (JYEL). Jyväskylä.

Onnittelutalutiedustelun vastaus.

Jyväskylän yliopiston taidehistorian laitos (JYTHL). Jyväskylä.

Salminen-Anttila, Liisa 1975. Onnittelutaulu

Kansantaidetta Pohjanmaalla vuosina 1855–1896.

Prosenimaariesitelmä.

Salminen-Anttila, Liisa 1976. Erään onnittelutaulun identifiointi. Laudaturesitelmä.

Salminen-Anttila, Liisa 1979. Pohjanmaan museon onnittelutalut. Pro gradu -työ.

Museovirasto (MV). Helsinki.

Historian toimisto (MV:HT)

Käsikirjoitusarkisto (MV:HTKKA).

Kansatieteen toimisto (MV:KT)

Diaario

Esineistö (MV:KTE).

Suomen kansallismuseo (KM)

Kansatieteellistä esineistöä.

Pohjanmaan museo (PM). Vaasa.

Diaario

Himangan kotiseutumuseon esinekortisto

Onnittelutalukokoelma.

Satakunnan museo (SatM). Pori.

Diaario.

Uudenkaarlepyyn kirkko. Uusikaarlepyy.

Kattomaalaukset.

Vaasan maakunta-arkisto (VMA). Vaasa.

Perukirjat: Kokkola v. 1845–1900.

Ähtävän kotiseutumuseo. Ähtävä.

Diaario.

Kirjalliset tiedot:

Kirje Ilmar Talve, prof. Turku.

Muistiinpanot Mats August Sovelius (1806–1870) »Sammandrag öfver Målare Färgors berädning». Omistaa lehtori Eero Sovelius-Sovio. Jyväskylä.

Painetut lähteet

Achen, Sven Tito 1978. Symboler omkring oss Från prästkragen till zodiaken. Stockholm.

Anttila, Veikko 1958. »Kansanomainen onnittelutaulu», *Kotiseutu* n:o 5. Helsinki.

Appelgren, Kari 1974. Johan Alm. Hantverksmålare i Vasa på 1700-talet. *Folkklivsstudier* X. Helsingfors.

Bibel 1775. Johan Dfeiffer. Stockholm.

Biblia Anno 1642. Faksimilepainos 1942. Porvoo.

Biblia 1758. Jacob Merckell. Turku.

Biblia 1762. Lorentz Ludwig Grefing. Stockholm.

Biblia 1776. Johan Christofer Frenckell. Turku.

Biblia 1777. Axel Hüdrieh Lindförss. Råweli.

Biblia 1779. Johan Christopher Frenckell. Turku.

Biblia 1842. Högbergska Boktryckeriet. Stockholm.

- Biblia 1853. P. Widerholm. Porvoo.
- Birren, Faber* 1965. History of color in painting with new principles of color expression. New York.
- Bossert, Helmuth Th.* 1955. Folkkonst i Europa. Förord av Sigurd Erixon. Stockholm.
- Brockhaus* Enzyklopädie in Zwanzig Bänden. Siebzehnte völlig neubearbeitete Auflage des Grossen Brockhaus. Bildwörterbuch der deutschen Sprache. Vierundzwanzigster Band. Wiesbaden 1976.
- Colliander, Tito* 1977. Ilja Repin Ukrainalainen taiteilija. Helsinki.
- Dalin, A. F.* 1850. Ordbok öfver svenska språket. Förra Delen. Stockholm.
- Dalin, A. F.* 1853. Ordbok öfver svenska språket. Senare Delen. Stockholm.
- Devambe, Pierre* 1962. Kreikka. Länsimainen maalaustaide. Suomentanut Eva Lampén. Kustantaja WSOY. Printed in Holland.
- Doerner, Max* 1954. Maaliaineet ja niiden käyttö taidemaalauksessa. Suomentanut Aune Lindström ja Oiva Talvitie. 2. korjattu painos. Helsinki.
- Ehrnrooth, Annabrita* 1973. Målaren Thomas Kiempe. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 76. Helsinki.
- Erich, Oswald A. und Beitzl, Richard* 1955. Wörterbuch der deutschen Volkskunde. Stuttgart.
- Fokus taide. Maailman taiteen hakuteos. Osa 2. 1972. »Normaalivärit» ja »Taiteilijavärien pigmenttejä» s. 507 ja 508. Päätoimittaja Aune Lindström. Helsinki.
- Forsblom, Valter W.* 1930. »Några namsdagsgratulationer och nyårslyckönskningar från Kyrkslätt.», Budkavlen n:o 2. Åbo.
- Gardberg, Carl-Rudolf* 1949. Kirjapainotaito Suomessa. Ensimmäinen osa. Helsinki.
- Gardberg, Carl-Rudolf* 1957. Kirjapainotaito Suomessa. Toinen osa. Helsinki.
- Gebhard, Torsten* 1963. »Der Volkskunst» /Deutschland/ JRO-Volkskunde Europäische Länder. Herausgeber Torsten Gebhard und Josef Hanika. München.
- Hamenius, Barbro* 1972. »Minnestavlor», Nordisk folkkonst. Lund.
- Hangen, Eva C.* 1962. Symbols, our universal language. Wichita. Kansas.
- Heikel, Yngvar* 1930. »Namsdags- och bröllopsgratulationer från Kronoby, Esse och Purmo.», Budkavlen n:o 4. Åbo.
- Heikel, Yngvar* 1931. »Kyrkornas fattiggubbar i det svenska Österbotten.», Folkloristiska och etnografiska studier IV. Helsingfors.
- Heikinmäki, Maija-Liisa* 1981. Suomalaiset häätavat. Talonpoikaiset avioliiton solminta-perinteet. Keuruu.
- Heinonen, Jorma* 1969. Suomalaisia kansanhuonekaluja. Old Finish furniture. Helsinki.
- Heinonen, Jorma & Vuoristo, Osmo* 1965. Antiikkikirja. II painos. Helsinki.
- Hellén, Alina* 1917. Neuvoja kotivärjäykseen kasveilla. Kolmas tarkistettu ja lisätty painos. Kansanvalistusseuran käsiteollisuuskirjasto n:o 13. Kuopio.
- Hellström, B. Harald* 1951. Vaakunatietoutta I. Kilpi. Suomen taidepiirtäjälliiton julkaisuja I. Helsinki.
- Hintze, Bertel* 1926. Robert Wilhelm Ekman 1808–1873. En konsthistorisk studie. Helsingfors.
- Hirn, Sven* 1973. Kameran edestä ja takaa. Valokuvaus ja valokuvaajat 1839–1870. Suomen valokuvataiteen museon säätiö. Helsinki.
- Iso Raamatun tietosanakirja. I osa. Enkeli. Suomeksi toimittanut Aapeli Saarisalo. Tikkurila 1972.
- Joker vaalennuskartta sävyjä 360. Monicolor sävytysjärjestelmän värikartta. Tikkurilan väritehtaat oy. 441150. Uusi kirjapaino Oy Tampere 1974.
- Järvelä, J.* 1952. Maalarin aine- ja ammattioppi. Toinen painos. Porvoo.
- Kaila, Erkki* 1906. Auringonpalvelus, Tietosanakirja. Helsinki.
- Kansallismuseon opas. Helsinki 1974.
- Kansatieteen terminologia. Jyväskylän yliopiston etnologian laitos. Jyväskylä 1977.

- Kornerup, Andreas* ja *Wanscher, Henrik* 1961. Värien kirja. Suomeksi toimittanut Kaarlo Hirvonen. Porvoo.
- Kumlien, Akke* 1962. Taidemaalauksen käsikirja. Sovittaan ja lyhennellen suomentanut Onni Oja. Porvoo & Helsinki.
- Kybalova, L., Herbenova, O., Lamarova, M.* 1968. Den stora modeboken. Stockholm.
- Lexikon der christlichen Ikonographie. Zweiter Band. Herausgegeben von Engelbert Kirchbaum. Freiburg im Breisgau & Rom 1970.
- Lexikon der Kunst. Architektur Bildende Kunst Angewandte Kunst Industrieformgestaltung Kunsttheorie. Band II. Hrsg. von Ludger Alscher. Leipzig 1971.
- Lilius, Henrik* 1981. »Antiikin jälkivaikutus taidehistorian ongelmana», Antiikin kulttuurihistoria. Porvoo.
- Lönnqvist, Bo* 1972. Dräkt och Mode i ett landsbygdssamhälle 1870–1920. Kansatieteellinen arkisto 24. Helsinki.
- McGraw-Hill Dictionary of art. Volume 2. Edited by Bernard S. Myers. New York & London 1969.
- Mandel, Gabriel* 1964. Romaaniset ja goottilaiset miniatyyrit. Länsimainen maalaustaide. Suomentanut Olli Koskinen. Kustantaja WSOY. Printed in Holland.
- Markkanen, Erkki* 1977. Maaseutuväestön varallisuusolot ja luottosuhteet Sisä-Suomessa elinkeinoelämän murroskaudella v. 1850–1914. Studia historica Jyväskyläänsia 14. Tampere.
- Meinander K. K.* 1931. »Folkkonst i Finland», Nordisk kultur XXVII. Konst. Stockholm, Oslo & København.
- Mårtenseon, Gunnar* 1966. Hopeakirja. Suomen hopea- ja kultaseppätaidon vaiheita keskiajalta 1870-luvulle. Turku.
- N. H-d. »Bröllopslyckönskor från Terjärv.», Samarbeta 19. 7. 1934.
- Nykysuomen sanakirja 1956. Ruusumainen. Valtion toimeksiannosta teettänyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Porvoo.
- Olsson, Bror* 1967. »Psalmboken som folkbok», Våra äldsta folkböcker. Hilding Pleijel & Bror Olsson & Sigrid Svensson. Lund.
- Otavan iso tietosanakirja 1964. Runsaudensarvi ja Siluetti. Keuruu.
- Pawlik, Johannes* 1976. Theorie der Farbe. Eine Einführung in begriffliche Gebiete der ästhetischen Farbenlehre. Vierte erweiterte Auflage. Köln.
- Pleijel, Hilding* 1967. »Vilka är våra äldsta folkböcker?» ja »Bibeln i svenskt fromhetsliv», Våra äldsta folkböcker. Hilding Pleijel & Bror Olsson & Sigrid Svensson. Lund.
- Pylkkänen, Riitta* 1967. Ryijyperinteitä 1500- ja 1600-luvulta. Kansatieteellinen arkisto 18; 1. Helsinki.
- Rác – Cleve: Rác, István* 1968. Suomen rokokoon ja uusklassismin taidearteita. Johdannon ja kuvien asiatiedot kirj. Nils Cleve. Helsinki.
- Rác – Valonen: Rác, István* 1963. Suomen kansantaitteen aarteita. Johdannon ja kuvien asiatiedot kirj. Niilo Valonen. Helsinki.
- Rein, Gabriel* 1912. Kruunu, Tietosanakirja. Helsinki.
- Renvall, Pentti* 1965. Nykyajan historiantutkimus. Porvoo.
- Sinnemäki, Maunu* 1977. Raamatun sitaattikirja. Keuruu.
- Sionin Wirret 1845. Christ. Evert Barck. Oulu.
- Sirelius, U. T.* 1921. Suomen kansanomaista kulttuuria. II. Esineellisen kansatieteen tuloksia. Helsinki.
- Sirelius, U. T.* 1924. Suomen ryijyt. Tekstiilihistoriallinen tutkimus. Helsinki.
- Stigell, Anna-Liisa* 1974. Kyrkans tecken och årets gång. Tideräkningen och Finlands primitiva medeltidsmålningar. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 77. Helsinki.

- Suomalainen Wirsikirja 1888. Weilin ja Göös. Helsinki.
- Suomalainen Wirsikirja 1889. Werner Söderström. Porvoo.
- Talve, Ilmar* 1966 a. »Onnittelutaulut Turun kaupungin historiallisessa museossa», Turun kaupungin historiallisen museon vuosijulkaisu 28–29. 1964–1965. Turku.
- Talve, Ilmar* 1966 b. Namens- und Geburtstagstraditionen in Finnland. FF Communications No. 199. Helsinki.
- Tatić-Djurić, Mirjana* 1962. Das Bild der Engel. Iconographia Ecclesiae Orientalis. Herausgeber Heinz Skrobucha. Recklighausen.
- Toikka-Karvonen, Annikki* 1971. Ryijy. Helsinki.
- Tolvanen, Jouko* 1967. Taidesanakirja. Helsinki.
- Uusi suomenkielinen wirsi-kirja 1777. Joh. C. Frenckell. Turku.
- Uusi suomenkielinen wirsi-kirja 1810. J. C. Frenckell. Turku.
- Vahter, Tyyni & Karttunen, Laila* 1952. Kirjottuja peittoja. Helsinki.
- Vallinheimo, Vera* 1967. Rukinlapa. Käyttöesine ja kihlalahja. Porvoo.
- Wilcox, R. Turner* 1948. The Mode in costume. New York.
- Willberg, Leena* 1974. Arkku. Arkkuja Tampereen kaupungin museoiden kokoelmista. Tampereen kaupungin museolautakunnan julkaisuja 6. Forssa.
- Virrankoski, Pentti* 1961. Kokkolan pitäjän yläosan historia. Kaustisen, Vetelin, Halsuan ja Perhon vaiheita esihistoriallisesta ajasta 1860-luvulle. Keski-Pohjanmaan historia-sarja 5. Kokkola.
- Wirth, Karl-August* 1967. Engel, Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte. V Band. Herausgegeben von Ludwig Heinrich Heydenreich und Karl-August Wirth. Stuttgart.
- Vuorela, Toivo* 1964. Kansatieteen sanasto. 2. uudistettu painos. Tietolipas 13. Helsinki.
- Värikuvakasvio. Kuudes painos. Suomeksi toimittanut Eino Kärki. Porvoo 1960.